

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 3(56), 2019

№ 3(56), 2019

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Громадська організація "Асоціація "Аналітикум" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини (Українська секція);

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Башнянин Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";

- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;
- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології , "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;
- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Русудан Кварацхелія, доктор мистецтвознавства, Кавказький Міжнародний університет, Грузія;
- Бадалов Олег Павлович, кандидат мистецтвознавства, Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;

- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

РИЦ SCIENCE INDEX

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА ПРАВА

УДК 377

ГЕЙМІФІКАЦІЯ, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

докторант, Насирова С. В.

Міжнародна Академія управління персоналом, Україна, Київ

В даній статті розглядається гейміфікація, як інструмент мотивації працівників в сучасній бізнес-організації. Описано місце гейміфікації в загальній системі мотивації персоналу, основні принципи та практики використання гейміфікації в вітчизняних та зарубіжних компаніях.

Ключові слова: гейміфікація, гейміфікація в управлінні персоналом, інновація, нематеріальна мотивація персоналу

Бизнес-тренер, консультант по маркетингу и развитию бизнеса, докторант, Насырова С. В. Геймификация, как эффективный инструмент мотивации персонала современной организации/ Международная академия управления персоналом, Украина, Киев

В данной статье рассматривается геймификация, как инструмент мотивации сотрудников в современной бизнес-организации. Описано место геймификации в общей системе мотивации персонала, основные принципы и практики использования геймификации в международных и национальных организациях.

Ключевые слова: геймификация, геймификация в управлении персоналом, инновация, нематериальная мотивация персонала

S. V. Nasyrova, PHD student, business trainer, marketing and business development consultant, Gamification as effective tool of motivation staff of the organization/ Ukraine, Kiev

The article reviews gamification as a tool for motivating employees in a modern business organization. It describes the place of gamification in the general system of personnel motivation, the basic principles, and practices of using gamification in domestic and foreign companies.

Keywords: gamification, gamification in personnel management, innovation, the non-material motivation of personnel

Вступ. Динамічність сучасних технологічних змін в умовах глобалізації, геополітичних та фінансово-економічних трансформацій у світі, підвищення рівня конкурентної боротьби, турбулентність соціокультурного простору в інформаційну епоху поставила сучасні бізнес-організації перед необхідністю впровадження якісно нових управлінських рішень та інновацій. Безперечно, архімедовим важелем забезпечення максимального позитивного ефекту впровадження та реалізації інновацій слугує підвищення якісного рівня людських ресурсів, адже саме висококваліфіковані професіонали, які орієнтуються на спільну діяльність і розділяють філософію компанії та корпоративні цінності, здатні забезпечувати стабільність і конкурентоспроможність розвитку організації в умовах постійних змін.

Отже, пошук шляхів оптимізації систем управління компаніями неминує призводити у підсистему управління персоналом, де наріжним вектором є формування найбільш ефективних інструментів мотивації. .

По суті, пріоритетною функціональною сферою сучасного HR департаменту стає розвиток персоналу, напрямки якого давно вже вийшли за межі професійного навчання та планування кар'єри. Все виразнішою є необхідність формування сильного мотиваційного потенціалу компаній, в основі якого лежить міцна корпоративна культура, що забезпечує лояльність і залученість персоналу.

Мета статті. Представити базові основи впровадження гейміфікації в нематеріальній мотивації персоналу, проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід впровадження гейміфікації.

Виклад основного матеріалу.

Концепція гейміфікації, яка не так давно почала набирати популярність в бізнес-середовищі, здатна суттєво вирішити проблему мотивації, як окремого працівника, так і трудового колективу в цілому. Гейміфікація – це використання підходів, характерних для ігор в неігрових процесах з метою залучення працівників чи споживачів до використання продуктів та послуг, підвищення їх включеності у вирішення прикладних завдань, що стоять перед сучасною бізнес-організацією. [1, с.34]

Думка про несумісність гри та роботи, панівна до недавнього часу, не відображає об'єктивну картину сучасної дійсності. Моделювання та проектування різних сфер кадрового менеджменту (підбір персоналу, адаптація, навчання, мотивація тощо) на основі ігрових платформ уже міцно зарекомендувало себе на світовому ринку в якості однієї з найефективніших технологій. За даними дослідницького агентства Gartner, 70% компаній зі списку Global 2000 використовують хоча б один ігровий додаток в корпоративних цілях. [3]

Гейміфікація - процес застосування теорії ігор через привнесення ігрових концептів і технік в спочатку неігрові контексти, безперечно, є світовим трендом, що набирає популярність і в Україні. Серед компаній, які активно впроваджують ігрові інновації в бізнес-практику, можна назвати *Gedeon Richter*, *Uniliver*, *Nike*, *Loreal*, Хлібпром, Юрія Фарм, Море пива та інші.

Гейміфікація пропонує кадровому менеджменту широкий набір інструментів, які в результаті сприяють підвищенню продуктивності та

якості праці кожного працівника, а також конкурентоспроможності і стабільності компанії в цілому.

Напрямки використання гейміфікації в управлінні персоналом.

- Гейміфікація, як інструмент рекрутингу.
Відома міжнародна компанія Leroy Merlin проводить систему оцінки та атестації потенційних працівників в форматі гри.
- Гейміфікація як інструмент програм адаптації нових працівників.
У вітчизняній компанії Море пива /TM Нор Ней/ в програму адаптації входить система настільних ігор, яка знайомить нових співробітників з корпоративними цінностями та стандартами клієнтського сервісу.
- Гейміфікація як інструмент мотивації персоналу. Внутрішні рейтинги, системи бейджів, досягнень та нагород є варіантами легкої гейміфікації та використовуються в багатьох вітчизняних та міжнародних компаніях, іноді, навіть, є частиною корпоративної культури. Міжнародна компанія Unilever в програмах нематеріальної мотивації використовує систему «Спонтанних винагород». Хтось обирає в якості винагороди квитки в театр, додатковий вихідний чи поїздку для всієї родини.
- Гейміфікація, як інструмент підвищення якості корпоративного навчання. Вітчизняна компанія Юрія Фарм використовує елементи гейміфікації в системі корпоративного навчання на постійній основі. У кожній програмі є ігрові сюжети, гейміфікована програма проходження курсу, що забезпечує високій рівень мотивації персоналу до навчання та високий рівень сприйняття навчального матеріалу.

- Гейміфікація, як інструмент стимулювання ідей та впровадження іновацій. В мережі «Сбербанк» існує внутрішній портал, де кожен співробітник може запропонувати свою ідею для впровадження в банку. При цьому є можливість не лише пропонувати ідеї, а також шляхом голосування обирати найбільш цінні ідеї. Ті які набрали найбільшу кількість голосів подаються на розгляд у відділ розвитку.

Спираючись на концептуальні розробки зарубіжних експертів в області гейміфікації, таких як К.Вербах, Д.Хантер, Г.Зікерман, Д. Ліндер, Т.Чатфілф, Ю.Чоу, К.Карп, Е. Любко, стало можливим визначити коло найважливіших завдань, вирішення яких сприяє розширенню меж використання гейміфікації в професійній діяльності: [4,5]

- 1) підвищити загальний рівень продуктивності праці;
- 2) виявити лідерів у тій чи іншій області;
- 3) визначити вектор розвитку кожного конкретного співробітника і команди в цілому і стимулювати їх розвиватися в цьому напрямку;
- 4) забезпечити всіх співробітників оперативним зворотним зв'язком за результатами діяльності;
- 5) підвищити видимість результатів роботи кожного зі співробітників;
- 6) поліпшити якість комунікацій в команді;
- 7) знизити кількість конфліктів;
- 8) об'єднати співробітників спільною ідеєю, залучити до командної роботи;

9) прищепити співробітникам цінності компанії, сформувати розуміння HR-бренду на рівні вже працюючих співробітників.

Крім того, гейміфікація певною мірою спрямована на зміну поведінки учасників і може використовуватися для досягнення різних організаційних цілей: заохочення до здорового способу життя, формування навичок time-менеджменту, stress-менеджменту тощо.

Якщо розглядати місце гейміфікації в загальній системі мотивації персоналу, то воно буде в підсистемі нематеріальної мотивації персоналу.

Крім того, слід брати до уваги суттєвий поколінський сдвиг трудових ресурсів в сторону покоління Y та Z. Ці покоління характеризуються перш за все глибокою включеністю в цифрові та комп'ютерні технології, це зумовлює створення нового механізму залучення даного покоління в трудову діяльність, і саме цим механізмом стають ігри. [4] Представники цього покоління орієнтовані на швидкий результат, їм досить важко приймати довгострокові цілі. Миттєвий зворотній зв'язок – один із основних принципів гейміфікації, цей аспект дуже важливий для представників даних поколінь. Крім того гейміфікація дозволяє довгострокові важкі завдання розбити на невеликі зрозумілі етапи.

Прикладом впровадження гейміфікація для підвищення мотивації персоналу приклад розважальної соціальної мережі «Фотострана». В компанії були розроблені віртуальні значки-нагороди, які відображаються в карточці співробітника у внутрішній соціальній мережі. Їх видають за цінні ідеї для компанії, виступи з доповіддю, перевиконання планів та ряд інших досягнень. Віртуальні значки-нагороди наглядно демонструють досягнення різних членів команди. Впровадження даної системи суттєво підвищило загальний рівень ефективності роботи працівників, знизило плинність кадрів, призвело до згуртованості колективу та підвищенню

рівня лояльності до компанії зі сторони співробітників.

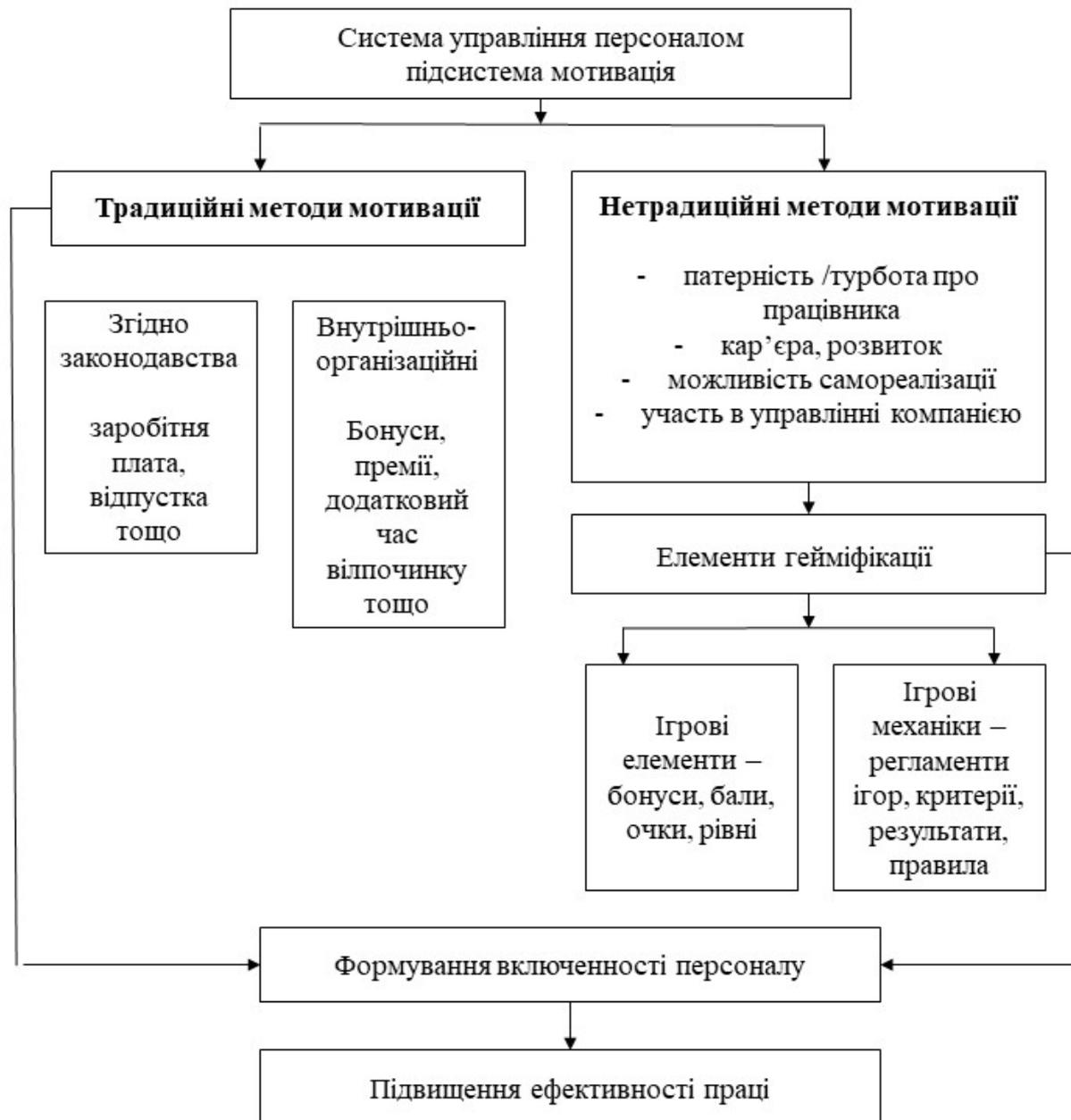

Рис 1. Місце гейміфікації в загальній системі мотивації персоналу

Іншим прикладом гейміфікації є маркетингова агенція «Биплан». До впровадження гейміфікації в компанії діяла матеріальна мотивація - найактивніших та результативних співробітників фірми нагороджували фінансовими бонусами та поїздками на корпоративи. В якості експерименту було впроваджено гейміфікацію для вирішення поточної

бізнес-задачі – для агенції потрібно було багато профільного контенту для публікації в соціальних мережах та спеціалізованих ЗМІ. Протягом місяця співробітники могли заробляти бали: фото для Instagram – один бал, замітка на сторонню тему – два бали, відповідь на запит у вигляді коментаря – три бали, стаття в корпоративний блог – чотири бали, серйозний аналітичний матеріал – п'ять балів. В кінці місяця визначали 3 переможців: золотий призер отримував можливість працювати 1 день вдома з подарунком у вигляді суші або піци, срібний призер отримував вечерю в ресторані, бронзовий – додатковий вихідний. Програма була активна 3 місяці, протягом яких кількість контенту, який був підготовлений співробітниками виросла в 2,5 рази порівняно з минулими програми матеріальної мотивації. Крім того гейміфікація надихнула деяких співробітників, які тепер є постійними авторами рубрик агенції та спікерами профільних заходів. [5]

В залежності від цілей, які стоять перед організацією, гейміфікація може бути побудована на різних принципах:

- змагання – рейтинги, турнірні таблиці, які демонструють досягнення кожного окремого учасника і стимулюють показувати кращі результати.
- командоутворення – протилежний концепт до рейтингів та турнірних таблиць, які протиставляють результати персоналу один перед одним. Гра побудована на принципі «win-win», боротьба відбувається за командний результат. Крім того сприяє не тільки професійному а й особистому спілкуванню між працівниками. Створює атмосферу взаємодопомоги та довіри.

- навчання – гейміфікація корпоративного навчання або навчання нововведенням в компанії може підвищити видимість результатів роботи працівників та сприяє розвитку необхідних навичок та компетенцій.

Рис 2. Схема впровадження гейміфікації в сучасній організації

Результатами ефективного впровадження процесу гейміфікації в управлінні персоналом можуть стати:

- підвищення включеності персоналу в загальну стратегію компанії
- підвищення рівня «самопочуття» персоналу
- підвищення середнього строку роботи працівників в компанії

- зниження плинності кадрів
- підвищення якості та продуктивності роботи з боку працівників

Організації, які використовують проекти гейміфікації збільшують показники включеності персоналу, відмічають суттєве підвищення рівня мотивації та лояльності працівників до компанії-роботодавця. Наприклад підлотний проект NTTData, який включав 700 із 7000 співробітників показав, що використання гейміфікації сприяло підвищенню ефективності навчання в порівнянні з традиційним навчанням і коучингом на 50%, значному покращенню процесу генерації ідей, створенню 1 млн. \$ додаткових прибутків та зниженню рекрутингових затрат на 0,5 млн \$ на рік. [6]

Висновки. Гейміфікація, як інструмент вирішення бізнес-завдань явно недооцінений світовою бізнес-спільнотою. Приклади міжнародних та вітчизняних компаній демонструють позитивний вплив гейміфікації на результати бізнесу. За прогнозами фахівців даний інструмент найближчі роки може стати ефективним інструментом управління, так як він здатний створювати унікальний досвід взаємодії з компанією її співробітникам, клієнтам та партнерами. Також гейміфікація підвищує рівень включеності працівників і клієнтів в роботу компанії, збільшує конкурентоспроможність та генерує додатковий прибуток.

Література:

1. *Вербах Кевин, Хантер Дэн. (2015). Вовлекай и властвуй. Игровое мышление на службе бизнеса. Москва, Манн, Иванов и Фербер, 224.*
2. *Гейб Зикерманн, Джоселин Линдер. Геймификация в бизнесе: как пробиться сквозь шум и завладеть вниманием сотрудников и клиентов (2014). Москва, Манн, Иванов и Фербер, 272.*

3. *Евгения Любко. Легкая геймификация в управлении персоналом (2018)/ Москва, Издательские решения, 280.*

4. *Global game business is booming.*

<<https://venturebeat.com/2014/06/03/global-game-business-is-booming-but-physical-store-sales-may-evaporate-by-2015/>>

(2014, липень,3)

5. *7 примеров успешной геймификации для вовлечения и мотивации сотрудников <<https://rb.ru/opinion/gamification-cases/>> (2019,*

травень,17)

6. *Zinger D. (2014, May). Game on. A primer on Gamification for management. T+D, p. 35.*

References:

1. *Verbah Kevin, Hanter Den. (2015). Vovlekay i vlastvuy. Igrovoe myishlenie na sluzhbe biznesa. Moskva, Mann, Ivanov i Ferber, 224.*

2. *Geyb Zikermann, Dzhoselin Linder. Geymifikatsiya v biznese: kak probitsya skvoz shum i zavladet vnimaniem sotrudnikov i klientov (2014).*

Moskva, Mann, Ivanov i Ferber, 272.

3. *Evgeniya Lyubko. Legkaya geymifikatsiya v upravlenii personalom (2018)/ Moskva, Izdatelskie resheniya, 280.*

4. *Global game business is booming.*

<<https://venturebeat.com/2014/06/03/global-game-business-is-booming-but-physical-store-sales-may-evaporate-by-2015/>>

(2014, lipen,3)

5. *7 primerov uspeshnoy geymifikatsii dlya вовлечения i motivatsii sotrudnikov <<https://rb.ru/opinion/gamification-cases/>> (2019, tvaven,17)*

6. *Zinger D. (2014, May). Game on. A primer on Gamification for management. T D, p. 35.*

УДК 336.71

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВ З ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В УКРАЇНІ

кандидат економічних наук, Огородник В. В.

Інститут банківських технологій та бізнесу

ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна, Київ

У статті наведено аналіз пріоритетних напрямів розвитку банків з державною участю в Україні. Мета дослідження полягає в узагальненні та обґрунтуванні перспективних напрямів розвитку вітчизняних банків з державною участю з урахуванням специфіки їхньої діяльності в умовах сучасної України. В основу дослідження було покладено такі загальнонаукові методи: аналіз, структуризація, порівняння, групування, узагальнення, систематизація.

У статті представлено авторське бачення основних стратегічних напрямів розвитку вітчизняних банків з державною участю; обґрунтовано вектори удосконалення діяльності банків з державною участю, а саме: приватизація (заходи, спрямовані на зниження частки державної власності у банках), корпоративне управління (заходи з реформування системи корпоративного управління у банках) та проблемні активи (заходи, направлені на вирішення питання дисбалансу в структурі активів аналізованих банків). Разом із тим, окремо окреслено дієві заходи спрямовані на ефективне вдосконалення розвитку вітчизняних банків з державною участю.

Отримані результати дослідження дозволять розробити комплексну концепцію подальшого розвитку державного банківського сектору в економічній системі України; крім того, представлені результати можуть бути використані в практичній діяльності

вітчизняних банків з державною участю.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, банківська система, банк з державною участю, непрацюючий кредит.

кандидат економічних наук, Огородник В. В. Напрялення уллучшения развития банков с государственным участием в Украине / Институт банковских технологий и бизнеса ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина, Киев

В статье проанализировано приоритетные направления развития банков с государственным участием в Украине. Цель исследования заключается в обобщении и обосновании перспективных направлений развития отечественных банков с государственным участием с учетом специфики их деятельности в условиях современной Украины. В основу исследования были положены следующие общенаучные методы: анализ, структурирование, сравнения, группирование, обобщение, систематизация.

В статье представлено авторское видение основных стратегических направлений развития отечественных банков с государственным участием; обосновано векторы совершенствования деятельности банков с государственным участием, а именно: приватизация (мероприятия, направленные на снижение доли государственной собственности в банках), корпоративное управление (меры по реформированию системы корпоративного управления в банках) и проблемные активы (мероприятия, направленные на решение вопроса дисбаланса в структуре активов рассматриваемых банков). Вместе с тем, отдельно обозначены действенные меры, которые направлены на эффективное совершенствование развития отечественных банков с государственным участием.

Полученные результаты исследования позволят разработать

комплексную концепцию дальнейшего развития государственного банковского сектора в экономической системе Украины; кроме того, представленные результаты могут быть использованы в практической деятельности отечественных банков с государственным участием.

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, банковская система, банк с государственным участием, неработающий кредит.

Ph.D. in Economics, Ohorodnyk Vira, Vectors of improving the ukrainian state-owned banks development / Institute of Banking Technologies and Business, Banking University, Ukraine, Kyiv

The article focuses on the analysis of priority vectors for the Ukrainian state-owned banks development. The purpose of the study is to summarise and substantiate perspective development vectors of the domestic state-owned banks, taking into account the peculiarities of their activities in modern Ukraine. The research is based on the following general scientific methods: analysis, structuring, comparison, grouping, generalization, systematization.

The article presents the author's vision of the main strategic vectors for domestic state-owned banks development; the emphasis is placed on singling out the vectors for improving the activities of the state-owned banks, i.e. privatization (measures aimed at reducing the state property share in the banks), corporate governance (measures aimed at reforming the corporate governance system in the banks), and problem assets (measures aimed at resolving the imbalance issues in the banks' assets structure). At the same time, the paper outlines the productive measures aimed at efficient improvement of the domestic state-owned banks development.

The obtained results allow to work out the comprehensive concept of the further development in the state banking sector of the Ukrainian economy system; apart from this, the results can be applied to practical activities of the domestic state-owned banks.

Key words: bank, banking activity, banking system, state-owned bank, non-performing loan.

Вступ. Вітчизняні банки з державною участю перебувають на досить складному етапі свого функціонування (тільки починають відновлювати рівень прибутковості, знижують частку проблемної заборгованості в активах та відновлюють довіру населення), водночас, зберігаючи потенційні перспективи розвитку. Подальший розвиток банків з державною участю в Україні тісно взаємопов'язаний із реалізацією Стратегії реформування державного банківського сектору (2018 р. прийняття), однак не обмежується лише нею.

У сучасних наукових дослідженнях іноземних та вітчизняних вчених значна увага приділяється різним аспектам функціонування і розвитку банків з державною участю, зокрема, у працях Р. Ла Порта, Ф. Лопез-де-Сіланез, А. Шлейфера, Вернікова А.В., Вовчак О.Д., Карчевої Г.Т. та інших. Однак, питання пов'язані зі зміною стратегічних пріоритетів діяльності вітчизняних банків з державною участю фактично не розглядалися. Водночас, актуальність проведеного дослідження обумовлена тим, що майбутнє функціонування вітчизняних банків з державною участю має ґрунтуватися на чітко окреслених перспективних напрямках, що сприятимуть покращенню їхнього розвитку з метою активізації соціально-економічного зростання в країні та збільшення добробуту населення.

Мета статті полягає в узагальненні та обґрунтуванні перспективних напрямів розвитку вітчизняних банків з державною участю з урахуванням специфіки їхньої діяльності в умовах сучасної України.

Виклад основного матеріалу. За сучасних соціально-економічних умов в Україні, важлива роль відводиться реалізації заходів з покращення розвитку вітчизняних банків з державною участю. При

цьому, під розвитком розуміємо не збільшення частки державної власності в банківській системі, а покращення ефективності функціонування зазначених банків, їхній позитивний вплив на підвищення добробуту населення та відновлення довіри до банків тощо.

У даному контексті, вважаємо, що і надалі мають проводитися активні заходи зі зниження частки власності в банківській системі, зокрема, продаж 100 % акцій Укргазбанку до 2020 року та 100 % акцій Приватбанку до 2022 року, а також 45 % акцій Ощадбанку до 2022 року, 20 % акцій Укрексімбанку до 2022 року. Водночас, вже зараз вітчизняні банки з державною участю мають повноцінно виконувати свої основні функції в економічній системі країни, а саме «мати чітко окреслені, тимчасові повноваження щодо реагування на прогалини ринку, розширення контрциклічного кредитування при наявному дефіциті фінансування, забезпечення фінансування, спрямованого на малі та середні підприємства, які ще не обслуговуються банками з приватним капіталом та щодо сприяння розширенню доступу до фінансових послуг» [1].

Тож, наразі для вітчизняної банківської системи важливішою є не частка державної власності у банках, а те як здійснюється управління банками з державною участю, чи впливають політики та інші зацікавлені особи на операційне управління у банках та процеси прийняття рішень щодо напрямів кредитно-інвестиційної діяльності зазначених банків.

Важливим видається обґрунтування декількох векторів удосконалення діяльності вітчизняних банків з державною участю (рис. 1), спрямованих на вирішення протиріч у їхній діяльності та нагальних проблем.

Переконані, що необхідною умовою покращення розвитку банків з державною участю в Україні є поступова одночасна реалізація кожного із зазначених векторів, що у кінцевому результаті мають спільну мету –

забезпечення високої соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних банків з державною участю (за умов оптимальної їх частки у банківській системі України), які повноцінно виконують свої провідні функції в економічній системі держави, зокрема, сприяють побудові конкурентоспроможної фінансової екосистеми країни та забезпеченню економіки ресурсами для активізації соціально-економічного розвитку.

Приватизація	•Розробка системи заходів, спрямованих на зниження частки державної власності у банках
Корпоративне управління	•Заходи з реформування системи корпоративного управління у банках
Проблемні активи	•Заходи направлені на вирішення питання з дисбалансом в активах, проблемними активами та недопущення їхньої появи у майбутньому

Рис. 1. Вектори вдосконалення діяльності банків з державною участю в Україні.

Джерело: розроблено автором.

Відмітимо, що Світовий банк готовий допомогти Україні побудувати ефективну і справедливу фінансову систему, яка слугуватиме потребам усього суспільства, забезпечуючи ефективне посередництво в розподілі фінансів саме за принципом від «багатьох до багатьох», а не від «багатьох до кількох» [1].

Перш за все, зазначимо, що ознакою позитивних змін щодо ситуації із банками з державною участю в Україні та майбутнього виходу держави з капіталу чотирьох існуючих на даний момент банків з державною участю є той факт, що Міністерством фінансів України проводиться налагодження активної співпраці з ЄБРР та IFC щодо подальшого їхнього входження в капітал Ощадбанку та Укргазбанку.

Так, наразі ЄБРР розглядає можливість придбання перед приватизаційної частки акцій Ощадбанку. Щодо іншого банку з

державною участю, який претендує на входження у капітал іноземних інвесторів, то це Укргазбанк. Так, у листопаді 2017 року було підписано трьохсторонній меморандум між Міністерством фінансів України, IFC (структурний підрозділ Світового банку) та Укргазбанком про взаєморозуміння у його приватизації. У січні 2019 року керівництвом IFC в Україні на засіданні Національної інвестиційної ради підтверджено наміри щодо входження в капітал Укргазбанку.

Як заходи, що сприятимуть повноцінному високоефективному розвитку вітчизняних банків з державною участю, а також опосередковано стосуються усіх трьох векторів вдосконалення діяльності банків з державною участю в Україні, розцінюємо рекомендації Ради Національного банку України від 26 березня 2019 року Правлінню Національного банку України та Кабінету Міністрів України (рис. 2).

З рис. 2 видно, що рекомендації щодо подальшого функціонування вітчизняних банків з державною участю стосуються корегування політики як Національного банку України щодо зазначених банків, так і Уряду країни (в особі Міністерства фінансів України). Тож, серед основних рекомендацій Правлінню Національного банку України наголошено на недосконалості монетарного трансмісійного механізму через високу частку банків з державною участю в банківській системі країни [2]. Тобто, Національним банком України мають прийматися виважені рішення з монетарної політики з урахуванням зазначених передумов.

Щодо дисбалансів у структурі активів та значної частки проблемних активів у кредитно-інвестиційному портфелі банків з державною участю, то зауважимо, що загальною тенденцією для банківської системи є підвищення питомої ваги облігацій внутрішньої державної позики в активах банків України упродовж 2015 – 2018 рр., а саме, їхня частка зросла з 7% станом на 31.12.2015 р. до 29,9 % станом на 31.12.2018 р.

Рис. 2. Рекомендації щодо впливу банків з державною участю на трансмісійний механізм монетарної політики.

Джерело: складено автором на основі опрацювання [3].

Зазначені тенденції можна пов'язати як з кризовим періодом для вітчизняної банківської системи, так і зі значними обсягами докапіталізації банків з державною участю та надання переваги у формування структури активів мало ризиковим інструментам – ОВДП.

Нагадаємо, що за період з 2008 до 2018 такі вітчизняні банки з державною участю як Ощадбанк та Укрексімбанк отримали від держави 76,27 млрд. грн., що становить 37 % від усіх державних коштів, витрачених на докапіталізацію банків упродовж зазначеного періоду. При цьому, на Приватбанк витрачено 116,8 млрд. грн. (56,64 %), а Укргазбанк – 13,4 млрд. грн. (6,37 %) [4].

Тож, відбувається переорієнтація грошових потоків у фінансовій екосистемі країни, адже банки з державною участю все більше віддають перевагу менш ризиковим вкладенням в ОВДП, ніж кредитуванню суб'єктів реального сектору економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення між ОВДП і загальними та чистими активами в банківській системі України (станом на 01.02.2019 р.)

Банк / Показник	До загальних активів	До чистих активів
Приватбанк	0,32	0,59
Ощадбанк	0,34	0,45
Укрексімбанк	0,21	0,3
Укргазбанк	0,21	0,24
Банки з державною участю	0,29	0,45
Банки з іноземним капіталом	0,04	0,05
Банки з приватним капіталом	0,1	0,12
Банківська система загалом	0,2	0,28

Джерело: [5].

У подальшому дані тенденції, з високою ймовірністю, можуть призвести до уповільнення темпів соціально-економічного розвитку країни.

Щодо подальших ефективних трансформації банків з державною участю в Україні, які сприятимуть покращенню їхнього розвитку, пропонуємо:

- остаточно розмежувати функціональне призначення існуючих банків з державною участю. Адже, беззаперечним є той факт, що банки з державною участю не мають конкурувати між собою за клієнтів та напрями діяльності (у сучасних умовах прямими конкурентами є Ощадбанк та Приватбанк). Натомість, кожен з банків потребує визначення своєї специфічної сфери діяльності;

- сприяти розширенню кредитування підприємницького сектору економіки, шляхом поступового зниження відсоткових ставок за

депозитами;

– переорієнтуватися з кредитування великих корпорацій (які, здебільшого, є причиною проблемних кредитів даних банків) на співпрацю з малим і середнім бізнесом, мікропідприємствами.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що настала нагальна необхідність розробки дієвих напрямів покращення розвитку вітчизняних банків з державною участю, що сприятимуть підвищенню соціально-економічної ефективної їхньої діяльності та розкриттю усього потенціалу зазначених банків.

З урахуванням існуючих проблем та загроз, що постають перед банками з державною участю, а також обґрунтованих перспективних напрямів покращення їхньої діяльності, необхідною є розробка комплексної Концепції розвитку банків з державною участю в Україні, яка включатиме визначення мети, методологічного базису, передумови та принципи реалізації концепції, умови реалізації, шляхи впровадження, очікувані результати та узгодженість із державними програмами.

Література:

1. *Сату Кахконен (2019). Конкурентоспроможні державні банки з якісним управлінням та для кожного – передумова зростання України.* <<https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2017/12/14/ukraine-state-banks>> (2019, квітень, 25).
2. *НБУ рекомендує скоротити об'єм ОВДП у портфелях держбанків.* <<https://investory.news/nbu-rekomenduyе-skorotiti-obyem-ovdp-u-portfelyax-derzhbankiv/>> (2019, квітень, 25).
3. *Рішення про політику Національного банку України щодо державних банків та її вплив на ефективність монетарного трансмісійного механізму (Рада Національного банку України). (2019, березень, 26).* <<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91660816>>.

4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України.
<<https://www.minfin.gov.ua/>> (2019, квітень, 25).

5. Козюк, В. (2019). Фіскальний Левіафан держбанків чи ефект витіснення? Реформа фінансового сектора повинна стосуватися більш широкого кола проблем, ніж підвищення якості управління державними банками.
<<https://www.epravda.com.ua/columns/2019/03/25/646332/>> (2019, квітень, 25).

References:

1. Satu Kakhkonen (2019). Konkurentospromozhni derzhavni banky z yakysnym upravlinniam ta dlia kozhnoho – peredumova zrostannia Ukrainy [Competitive prospects for state-owned banks with good governance and for everyone - a prerequisite for Ukraine], Retrieved from <<https://www.worldbank.org/uk/news/opinion/2017/12/14/ukraine-state-banks>> (2019, April, 25).

2. NBU rekomenduie skorotyty obiem OVDP u portfeliakh derzhbankiv [The NBU recommends that the volume of T-bills be reduced in the portfolios of state-owned banks]. Retrieved from <<https://investory.news/nbu-rekomenduye-skorotiti-obyem-ovdp-u-portfelyax-derzhbankiv/>> (2019, April, 25).

3. Rishennia pro polityku Natsionalnoho banku Ukrainy shchodo derzhavnykh bankiv ta yii vplyv na efektyvnist monetarnoho transmisiinoho mekhanizmu (Rada Natsionalnoho banku Ukrainy) [Decision on the policy of the National Bank of Ukraine on state-owned banks and its impact on the efficiency of the monetary transmission mechanism (Council of the National Bank of Ukraine)]. (2019, March, 26). Retrieved from <<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91660816>>.

4. Ofitsiynyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine]. Retrieved from <<https://www.minfin.gov.ua/>> (2019,

April, 25).

5. Koziuk, V. (2019). *Fiskalni Leviatan derzhbankiv chy efekt vytisnennia? Reforma finansovoho sektora povynna stosuvatysia bilsh shyrokooho kola problem, nizh pidvyshchennia yakosti upravlinnia derzhavnymy bankamy* [Fiscal Leviathan State Banks or the Effect of Displacement? The reform of the financial sector should concern a wider range of problems than improving the quality of governance by state banks]. Retrieved from <<https://www.epravda.com.ua/columns/2019/03/25/646332/>> (2019, April, 25).

УДК 340.1

ПРАВОВІ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Копиленко П. О.

Міжнародний університет бізнесу і права, Україна, м. Херсон

Досліджено специфікацію застосування правових стратегій у сфері захисту прав людини, які використовує держава як засіб досягнення політичних цілей. Проаналізовано у контексті теорії держави і права правові стратегії, спрямовані на захист прав і свобод особистості, стратегії оптимізації правового інструментарію у сфері захисту прав людини, окреслено державно-правові стратегії у сфері захисту прав і свобод індивідуума у конкретній правовій системі. Розглянуто питання правових стратегій захисту прав людини як надактуальну проблематику для України у період вибудовування правової держави.

Ключові слова: правові стратегії, специфікація правових стратегій, захист прав і свобод людини, правореалізація прав і свобод людини, сучасні правові системи у сфері захисту прав і свобод людини,

форми і методологія реалізації правових стратегій у сфері захисту прав людини.

Kopylenko P. A., Legal strategies in the field of protection of human rights / International University of Business and Law, Ukraine, Kherson

The specification of the application of legal strategies in the field of human rights protection, used by the state as a means of achieving political goals, has been studied. Legal strategies aimed at protecting individual rights and freedoms, strategies for optimizing legal instruments in the field of human rights are analyzed in the context of the theory of the state and law; state legal strategies are defined in the field of protecting citizens' rights and freedoms in a particular legal system. It is shown how the target orientation of legal strategies in the field of protection of human rights and the nature of transformations of legal systems are due to their implementation. The issues of legal strategies for the protection of human rights are considered as topical issues for Ukraine in the period of building a legal state.

Keywords: legal strategies, specification of legal strategies, protection of human rights and freedoms, law implementation of human rights and freedoms, modern legal systems in the field of protection of human rights and freedoms, forms and methodology for implementing legal strategies in the field of human rights protection.

Вступ. Визнання найвищою цінністю людину, її права і свободи у сучасних державах із розвиненою демократією викликало потребу дослідити правові стратегії у сфері захисту прав людини. У межах дослідження нагальним вбачається питання про те, які саме правові стратегії визначають розвиток сучасних правових систем із захисту прав людини.

Актуальність питання про правові стратегії у сфері захисту прав людини для теорії держави і права пов'язано з тим, що для незалежної

Української держави не існує найбільш вагомих і значимих проблем, ніж дотримання, захист і гарантування прав людини. Гострота проблематики дотримання прав людини в Україні викликана кількома причинами. По-перше, історичні причини, що полягає у подоланні наслідків тоталітаризму через перебування території України у складі Російської імперії та згодом СРСР, а також новітня історія – анексія Автономної Республіки Крим та окупація частини східних територій Донецької і Луганської областей Російською Федерацією – країною-агресором та ін.; по-друге причини національної політики: українізація суспільства, багатонаціональний склад Української держави, визначення самобутності і своєрідності народів, які мешкають на території країни, дотримання їхніх прав і свобод; по-третє, інтеграції Української держави до країн Європейського Союзу, асоціація з ЄС і подальшим набуттям членства. Рух Української держави шляхом формування правової держави переважно залежить від рівня гарантування і дотримання прав і свобод громадян.

Формулювання мети статті і завдань. Завданням нашого дослідження є з'ясування специфікації правових стратегій у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та особливостей, понятійного і характерологічного апарату встановлення специфічних форм реалізації правових стратегій у сфері прав людини. Мета дослідження – за допомогою різних наукових підходів дослідити специфікацію правових стратегій у правовій системі захисту прав людини, ввести основні поняття, потрібні для теоретичного аналізу проблематики правових стратегій у сфері захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу статті. Суб'єктивні можливості, які визнає держава та які визначають характер її відносин з особою як з суб'єктом права, властивості індивідуума як правової особистості виступають невід'ємними і необхідними умовами реалізації власних

домагань і будуть правами людини з позицій концептуальних положень теорії держави і права. Формально визнання прав людини виражається у визнанні їх державою. З урахуванням цього проблематику правових стратегій у сфері прав людини слід розглядати як питання правових стратегій, що реалізуються державою (державною правовою системою) у сфері прав людини, а отже, правових стратегій, які відображаються у національних і міжнародних правових системах. Аналізуючи питання правових стратегій у сфері прав людини з позицій національних і міжнародних правових систем за сучасних умов слід вказати на найбільш характерні правові стратегії. По-перше, правові стратегії, завдяки яким створюються такі правові умови, за яких індивідуум потенційно може скористатись будь-яким зі своїх прав, визнаним державою; по-друге, це правові стратегії, спрямовані на стимуляцію правової активності громадян як носіїв права; по-третє, правові стратегії, спрямовані на обмеження прав людини для захисту основ конституційного ладу, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, у разі питань національної безпеки, забезпечення оборони і безпеки держави та її громадян; і по-четверте, правова стратегія на підвищення рівня правової захищеності окремих категорій громадян.

У контексті нашого дослідження правових стратегій у сучасних правових системах сфери захисту прав людини, форми і методології їхньої реалізації, розглянемо деякі з правових стратегій, які використовують у сфері прав людини. Поява правової стратегії для створення таких правових умов, за яких людина потенційно може скористатися будь-яким зі своїх визнаних державою прав, пов'язане з актуалізацією проблематики пошуку оптимальної моделі взаємовідносин держави й індивідуума, що повністю вкладається у концептуальні положення теорії держави і права. Передбачається, що така модель повинна забезпечувати не лише відповідальність особистості перед

державою, підпорядкування загальнообов'язковим правилам, які походять від держави, а й вільну реалізацію кожним індивідумом власних інтересів і претензій у чітко встановлених державою межах рамках. Така правова стратегія цілком підпадає і відображається в Загальній декларації прав людини [1], проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [2] і низці інших міжнародно-правових актів. Крім того, прихильність до неї у сучасних державах підтверджується змістом конституцій «третього покоління» [1], прийнятих у період після Другої світової війни і до останнього десятиліття ХХ ст.; а також конституцій сучасного покоління, які датуються останнім десятиліттям ХХ – початком ХХІ ст. [3]. Досліджувана правова стратегія цілком характерна і для Української держави періоду незалежності. У Розділі II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» ст. 21 закріплено, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», продовжуючи це у ст. 23 і 24, а саме: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості»; «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» [4]. Попри те що у Розділі 2 Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» говорить не лише про дотримання і захист прав і свобод людини та громадянина, йдеться також про їхнє визнання, а це передбачає обов'язок держави дотримуватися і захищати права людини, і цьому передуює правове закріплення державою дотримання і захист прав та свобод людини і громадянина. Створення і забезпечення ефективної дії правозахисних механізмів потенційно можливе лише в

тому суспільств і в тій державі, де мова йде про офіційно визнані державою права. В іншому випадку держава як суб'єкт права навряд чи гарантуватиме їх і буде спроможною забезпечити дієвий захист прав і свобод людини і громадянина [4]. Таким чином, сказане вище пояснює те, що правовою стратегією держави повинно стати створення умов, які сприятимуть використанню індивідумом саме тих прав, які визнані державою (а отже, й законодавчо закріплені).

У питанні правових стратегій стимулювання правової активності громадян як носіїв прав і свобод, нагальність таких стратегій обумовлена такими обставинами: по-перше, реалізація прав і свобод, визнаних вищою цінністю, об'єктивно неможлива за умов пасивності носіїв таких прав: гарантування, забезпечення і захист прав можуть здійснюватися особами, які не є їхніми носіями, однак реалізація прав не може відбуватись інакше, як за допомогою активного користування ними тих індивідумів, яким такі права і свободи належать. По-друге, крім того, важливо розуміти, що відносини між державою і особистістю можна вважати проявами закону єдності і боротьби протилежностей, або закону загального й часткового. За концепціями держави і права, держава перебуває у постійній і непереборній суперечності з особистістю, для якої держава є водночас як гарантом свобод, так й обмежувачем цих же свобод людиною [5].

У зв'язку з цим тенденції та перспективи розвитку сфери прав людини багато в чому залежать від правової активності громадян: саме їхня активна громадянська позиція впливає на вибір сучасною державою пріоритетних напрямів правових стратегій у сфері прав людини, сприяє виконанню державою взятих зобов'язань з питань гарантування і захисту основних прав і свобод, допомагає державі бути правовою, незважаючи на неусувні суперечності між інтересами держави та інтересами особистості.

Особлива актуальність такої правової стратегії для Української держави багато в чому можна пояснити відмовою держави від характерної для тоталітарного періоду і історії України патерналістської моделі відносин з особистістю. На думку деяких учених – фахівців теорії держави і права, сучасна Українська держава, як і раніше, зберігає патерналістські характеристики, пояснюючи це тим, що тримають стійкості фактори патерналізму архетипові елементи української культури. Однак у пострадянський період спостерігається зміна патерналістських відносин між державою та особистістю [165, 166].

Так, пріоритетними напрямками правових систем сучасної України можна виділити патерналістські моделі правової підтримки на рівні держави соціально відповідального напрямку, спрямованого на покращення життя громадян і гарантування на державному рівні права на соціально справедливе існування, забезпечене відповідно до потреб особистості на рівні можливостей культурного розвитку індивідууму, захист найбільш вразливих верств населення в умовах формування ринкової економіки, сприяння економічній активізації різних верств населення, гуманізація технологій, підвищення соціальної відповідальності підприємницьких кіл та ін. Розв'язання згаданої проблематики тісно пов'язане зі створенням ефективно функціонуючого соціального середовища, в якому кожна людина є рівноправним суб'єктом соціально-правових відносин [5]. Іншими словами, це передбачає, що індивідуум зобов'язаний створювати власне матеріальне благополуччя, а держава має всебічно сприяти цьому і не створювати штучних перешкод, а забезпечувати соціально сприятливий режим для самореалізації особистості та надавати мінімум соціальних благ, гарантованих державою. З одного боку, патерналістська діяльність держави у масовій правосвідомості українців асоціюється переважно з провадженням державою конкретних заходів з реалізації визнаних прав, і

з другого – реалізація будь-якого права об'єктивно потребує активності носія таких прав. Отже, успішна реалізація правової стратегії стимулювання правової активності громадян можна назвати нагальною умовою досягнення тих правових цілей, які переслідує незалежна Українська держава, втілюючи правові стратегії, спрямовані на створення сприятливих умов для самореалізації особистості та підвищення рівня її відповідальності та активності.

Висновки. За концепцією держави теорії держави і права, визнання, дотримання, захист прав і свобод людини і громадянина – це коло обов'язків держави, що передбачає створення правозахисних механізмів, які гарантуватимуть користування людиною і громадянином своїми правами і свободами, а також соціальними благами. І це в свою чергу передбачає обов'язок держави забезпечити ефективну дію таких правових механізмів. Таким чином, гарантування державою прав і свобод людини має програмне значення, і як результат – визначає стратегічну спрямованість у діяльності законодавчої, виконавчої та судової гілок влади у сфері прав людини. Реалізована державою правова стратегія у сфері захисту прав людини є компонентом комплексної правової стратегії, політичної за філософсько-правовим наповненням, провадження реалізації якої стимулюватиме правову активність громадян за допомогою заходів правового спрямування. Така правова стратегія потребує як першорядний захід зруйнування традиційно характерних для правосвідомості громадян правових відносин, які історично склалися між державою та особистістю.

Література:

1. *Загальна декларація прав людини (рос./укр.) № 995_015. Поточна редакція. Прийняття від 10.12.1948. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015*

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] [in Ukrainian]

3. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України № 68/2016. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>

4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Редакція від 30.09.2016. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] [in Ukrainian]

5. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України; за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2008. 728 с.

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (ros./ukr.) № 995_015. Potochna redaktsiia. Pryiniattia vid 10.12.1948. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [Universal Declaration of Human Rights] [in Ukrainian]

2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod ratyfikovano Zakonom Ukrainy [The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms has been ratified by the Law of Ukraine]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [in Ukrainian]

3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod ratyfikovano Zakonom Ukrainy [On promoting the development of civil society in Ukraine (2016)]: [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805> [in Ukrainian]

4. *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Information from the Verkhovna Rada of Ukraine (2016). 1996. № 30. Revision from 09.30.2016. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96v> [in Ukrainian]*
5. *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy: u 5 t. T. 1: Metodolohichni ta istoriko-teoretychni problemy formuvannia i rozvytku pravovoi systemy Ukrainy The legal system of Ukraine: history, state and prospects (2008): 5 t. T. 1: [Methodological, historical and theoretical problems of the formation and development of the legal system of Ukraine]; per co. edit MV Zvika, O. V. Petryshina. Kharkiv: Right, 2008. 728 c. [in Ukrainian]*

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ НАУК

УДК 504.054; 504.064; 504.7.064.3:614(083.74)

АНАЛІЗ СТАНУ УМОВ ПРАЦІ ТА ЇХ КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Душанова Т. В.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Україна, м. Кам'янець-Подільський

Погіршення здоров'я працездатного населення України пов'язане з хімічною безпекою умов праці. Негативний прогноз очікуваних соціально-економічних наслідків такого впливу є реальним.

У статті розглянуто та проаналізовано сучасний стан здоров'я працівників промислових підприємств України. На основі практичного досвіду та результатів соціо-екологічного моніторингу описані екологічні ризики для здоров'я працівників, необхідні для оцінки рівня

хімічної безпеки.

Обґрунтовано фактори, що впливають на своєчасне виявлення професійних патологій, прогнозування їх розвитку у майбутньому. Виявлення специфічного характеру хімічного впливу на працівників одночасно з реалізацією заходів контролю – це шлях до запобігання (зменшення) рівня негативного впливу.

Ключові слова: екологічна безпека, стан здоров'я, виробниче середовище, хімічні фактори.

Душанова Т. В. Анализ состояния условий труда и их контроля на предприятиях Украины / Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенка, Украина, Каменец-Подольский

Ухудшение здоровья трудоспособного населения Украины связано с химической безопасностью условий труда. Негативный прогноз ожидаемых социально-экономических последствий такого влияния является реальным.

В статье рассмотрены и проанализированы современное состояние здоровья работников промышленных предприятий Украины. На основе практического опыта и результатов социо-экологического мониторинга описаны экологические риски для здоровья работников, необходимые для оценки уровня химической безопасности.

Обоснованно факторы, влияющие на своевременное выявление профессиональных патологий, прогнозирование их развития в будущем. Выявление специфического характера химического воздействия на работников одновременно с реализацией мер контроля – это путь к предотвращению (уменьшению) уровня негативного воздействия.

Ключевые слова: экологическая безопасность, состояние здоровья, производственная среда, химические факторы.

T. V. Dushanova Analysis of the state of working conditions and their control at the enterprises of Ukraine / Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Ukraine, Kamyanets-Podilsky

The deterioration in the health of the working-age population of Ukraine is associated with the chemical safety of working conditions. The negative outlook for the expected socioeconomic consequences of such an impact is real.

The article shows and analyzes the current state of health of workers of industrial enterprises of Ukraine. Environmental risks to the health of workers required to assess the level of chemical safety are described on the basis of practical experience and the results of socio-environmental monitoring.

Factors influencing the timely identification of occupational pathologies and the prediction of their development in the future are justified. Identifying the specific nature of the chemical exposure of workers simultaneously with the implementation of control measures is the way to prevent (decrease) the level of negative exposure.

Key words: environmental safety, health, industrial environment, chemical factors.

Вступ. На фоні затяжної економічної кризи останніх років не на краще змінюється умови праці на підприємствах України [1, с. 10-12]. Генеральний директор МОП Хуан Самавія у доповіді на XVII Всесвітньому конгресі з охорони праці (Орландо, США) підкреслив, що достойна праця повинна бути безпечною. Фактичні дані свідчать про протилежне: 440 тис. робітників у світі щорічно гине в результаті контакту з хімічними речовинами. Найбільший ризик стати жертвами не смертельних випадків, за даними Eurostat мають молоді робітники, в той час як їх старші колеги (після 55 років) піддаються ризику професійних захворювань [2].

Аналіз досліджень та публікацій за темою. За оцінкою МОП професійні захворювання – головна причина смертності, пов'язаної з виробничою діяльністю. Щороку з 2,34 млн. смертей на робочому місці 2,02 млн. (або 5500 смертей в день) професійного походження [3]. Враховуючи невтішну тенденцію, Всесвітній день охорони праці у 2013 році пройшов під гаслом «Профілактика професійних захворювань».

Роль діяльності, спрямованої на вчасне виявлення професійних патологій, прогнозування їх розвитку у майбутньому, а також на збільшення трудового довголіття описана в працях ряду авторів (Кундієв Ю.І., Аляветдинов Р.И., Андреев И.Л., Денисов Э.И., Измеров Н.Ф., Онищенко Г.Г., Тихонова Г.И., Яковлева Т.П., Andreev E., Gabriel, S., Shkolnikov V. та ін.), відображена в ряді міжнародних установчих документів.

Загальноприйнятою формою профілактики є попередні й періодичні медичні огляди, що дають змогу на ранніх стадіях діагностувати загальні захворювання та своєчасно виявляти початкові прояви професійних патологій. Але за останнє десятиліття їх якість різко погіршилась. Як наслідок, на фоні занепаду більшості промислових підприємств, збільшення кількості робочих місць, що не відповідають стандартам безпеки, офіційно зафіксовано зменшення професійної захворюваності. Таку невідповідність пов'язують з ліквідацією медико-санітарних частин підприємств і передачею їх функцій до лікувально-профілактичних установ, де лікарі недостатньо інформовані щодо діагностики професійних патологій, особливостей перебігу технологічних процесів та шкідливих факторів їм притаманних.

Мета і завдання дослідження.

Метою статті є розкрити наслідки перебування працівників у хімічно несприятливих умовах виробничого середовища та визначити основні напрямки контролю рівнів впливу екотоксикантів.

Завдання дослідження полягає в оцінці впливу хімічних факторів

виробничого середовища, визначенні найбільш уразливого контингенту працівників та визначенні сфер контролю за станом умов праці.

Основні результати та їх аналіз. Накопичено велику кількість даних експериментальних досліджень з впливу хімічних виробничих факторів на репродуктивне здоров'я жінки та її потомство. За статистичними даними у шкідливих та небезпечних умовах працюють 22,6% жінок України від загальної кількості працюючих [4]. В дійсності їх чисельність значно більша, адже на 19% промислових підприємств дослідження умов праці не проводилася взагалі, а у кожному вісімнадцятому випадку якість досліджень була визнана незадовільною [5]. Ряд авторів вказують на те, що проблема репродуктивного здоров'я не є лише медичною, але й екологічною. Виявлені найбільш значимі фактори порушення репродуктивного здоров'я жінок, що працюють в умовах хімічно насичених виробництв та підтверджені мутагенні, ембріотоксичні, репротоксичні ефекти дії виробничих екоекотоксикантів.

Професійно обумовлені канцерогенні хімічні фактори підвищують ризик розвитку онкологічних захворювань у дітей не тільки внаслідок дії на організм матері під час вагітності, але й при дії на одного з батьків до зачаття дитини [6]. Високий ризик можливий і при проживанні вагітних та малолітніх дітей в районі впливу викидів промислових підприємств. Організму дитини властиві особливі біологічні характеристики, через що вони більш уразливі до дії деяких хімічних речовин.

Водночас не слід применшувати проблеми зі здоров'ям працюючих чоловіків. В Україні відсутні державні механізми охорони репродуктивного здоров'я чоловіків. За результатами соціологічних досліджень 40-50% подружніх пар безплідні з вини чоловіків [7]. Якщо очікуваний показник тривалості життя жінки приблизно на 5 років нижче ніж у Європейському регіоні, то показник для чоловіка – на 9 років.

Щорічна онкозахворюваність в Україні – 180 тис. осіб. Смертність –

понад 150 тис. осіб, при тому що 35% померлих – особи працездатного віку. Розрахункова кількість вперше захворілих на рак в Україні до 2020 року перевищить 200 тис. в рік [8]. Серед головних причин можна виділити ігнорування контролю за речовинами з особливим механізмом дії (небезпечними для репродуктивного здоров'я, канцерогенними, мутагенними та ін.) на робочих місцях, у викидах стаціонарних джерел.

Екологи й медики прогнозують подальше зростання числа смертей від хвороб органів дихання. 20% смертей у Європі зумовлені раком легень, 15-20% випадків астми пов'язані з умовами праці [9]. Для хронічно хворих і людей похилого віку найімовірніший результат дії забрудненого повітря – передчасна смерть від хвороб легень або серця [10]. Частку професійних захворювань легень у загальній кількості респіраторних захворювань зазвичай недооцінюють і занижують.

В Україні має місце ситуація, коли доведено зв'язок між роботою на деяких підприємствах, виробництвах і розвитком онкологічних захворювань, але не встановлено канцерогенних агентів та експериментально не підтверджено рівні їх впливів на кожному робочому місці. Виробничо обумовлена онкологічна патологія часто проявляє себе через 10-50 років після контакту з канцерогенами. Максимальне зростання рівня захворюваності спостерігається через 12 років після контакту з хімічними речовинами [11]. За відсутності контролю та документованих загроз виявити причинно-наслідкові зв'язки надзвичайно важко, визнати офіційно – неможливо.

У звіті XXIII наради Європейського комітету по довкіллю та охороні здоров'я, що проходила у Брюсселі 2007 р., були відмічені труднощі обліку питань, пов'язаних з водою та здоров'ям. Знаковою стала сумісна доповідь Європейського агентства з питань захисту довкілля і регіонального бюро ВООЗ «Вода і здоров'я в Європі», у якій зроблена спроба об'єднати інформацію відносно джерел водопостачання з

інформацією стосовно здоров'я людей. У цьому контексті проблема якісного водопостачання в умовах виробничого середовища України є недостатньо дослідженою.

Найбільше занепокоєння працівників, за результатами соціо-екологічного опитування, викликає якість питної води, яку вони споживають протягом робочих змін. Як фактор хімічної небезпеки якість води визнається рядом провідних фахівців з медичної екології (Гончарук В.В., Красовский Г.Н., Онищенко Г.Г., Рахманин Ю.А.), та екологічної безпеки техноприродних геосистем (Адаменко О.М., Білявський Г.О., Рудько Г.І., Нейко Є.М.), разом з тим не фігурує серед факторів шкідливого впливу, що підлягають оцінюванню в картах умов праці. За умови високої біологічної потреби у питній воді та те, що 2 тис. техногенних хвороб на 80% спричинені її якістю, ці питання потребують обов'язкового розв'язання [12].

Загальноприйнятою є практика контролю у місцях водозабору, водопідготовки та у кінцевих точках споживання. Періодичність контролю за якістю води (один раз в квартал для РЧВ та один раз на місяць для місць масового споживання) явно не може забезпечити необхідної надійності.

На відміну від традиційних джерел водоспоживання підприємств, бутильовану воду, що споживають робітники на виробництві, ніяким чином не контролюють. Якість бутильованої води надзвичайно залежна від добросовісності виробника й реалізатора, якості тари тощо. Варто врахувати те, що таке розповсюджене явище, як фальсифікація, може торкнутись води, вживаної в умовах виробництва [13]. За різними оцінками доля фальсифікованої продукції в Україні становить від 30 до 50 % [14].

Для дотримання вимог щодо забезпечення відповідності якості питної води канонам безпеки і нешкідливості для здоров'я та життя

людини, що перебуває в умовах виробничого середовища, необхідна організація контролю за місцем споживання в умовах виробництва. Водночас, забезпечити моніторинг такого типу економічно важко.

Висновки. Дослідження вітчизняних та закордонних науковців свідчать, що значне погіршення здоров'я працездатного населення України пов'язане не тільки з умовами проживання. Негативний прогноз очікуваних соціально-економічних наслідків впливу шкідливих факторів середовища існування стає реальним при врахуванні супутньої виробничої діяльності.

Хімічні фактори впливу виробничого походження потребують ретельного дослідження. Застосування для цієї мети традиційних напрямків та методів моніторингу не є достатніми для коректної оцінки шкідливої дії екотоксикантів. Зусилля, спрямовані на попередження факторів ризику, обумовлених впливом екотоксикантів, будуть дійсно результативними, якщо вдасться виявити та відслідкувати конкретний характер комплексної експозиції хімічних речовин на працівників одночасно з прийняттям заходів з попередження або зменшення рівнів забруднення.

Література:

1. Лібанова, Е.М. (2007). *Смертність населення України у трудоактивному віці*. Київ: Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України.
2. *Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions Improving quality and productivity at work: Community strategy 2007-2012 on health and safety at work*. Brussels, 21.2.2007 COM (2007) 62 final. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0062:FIN:en:PDF> >

(2019, квітень, 15).

3. *Global strategy on occupational health for all. The way to health at work. WHO/OCH/95.1. Geneva, 1995. <https://www.who.int/occupational_health/en/oehstrategy.pdf?ua=1 >* (2019, квітень, 15).

4. Федотова, И.В. (2009). Гендерный подход к оценке профессионального риска для работающих в химических производствах. Здоровье нации – основа процветания России: материалы V Всероссийского форума, Т 1, 149-150.

5. Репродуктивне здоров'я нації: Державна програма на період до 2015 року (№1849 від 27 грудня 2006 р.). <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-п> > (2019, квітень, 15).

6. Соленова, Л.Г. (2011). Факторы онкологического риска у детей и подходы к профилактике их воздействия. Педиатрия, Т. 90, 4, 120-126.

7. Луцкий, Д.Л., Выборнов, С.В., Луцкая, А.М. (2009). Влияние химических факторов на состояние мужской репродуктивной системы: металлы. Проблемы репродукции, XV (6), 48-54.

8. Гордиенко М. (2004). Онкологические заболевания в Украине. Парламентские слушания. Здоров'я України, 91.

9. Lung health in Europe – facts and figures. <<https://www.erswhitebook.org/files/public/About/Slideset%20for%20White%20Book.pdf> > (2019, квітень, 15).

10. Marzia Simoni, Sandra Baldacci, Sara Maio, Sonia Cerrai, Giuseppe Sarno, Giovanni Viegi (2015). Adverse effects of outdoor pollution in the elderly. *Journal of Thoracic Disease*, 7(1), 34–45.

11. Варивончик, Д.В. (2007) Виробнича канцерогенна небезпека в Україні та обґрунтування профілактики професійного раку (дис. д-ра мед. наук), Київ: Інститут медицини праці АМН України.

12. *Water for Human Consumption. Beyond scarcity: Power, Poverty and the*

Global Water Crisis. – Human Development Report 2006. <<https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2006%20Global%20HDR/HDR-2006-Beyond%20scarcity-Power-poverty-and-the-global-water-crisis.pdf>>. (2019, квітень, 15).

13. Душанова, Т.В. (2009). Проблеми використання бутильованої питної води в умовах виробничого середовища. // Всеукраїнський з'їзд екологів: збірник наукових статей (23-26 вересня 2009 р., м. Вінниця), 21-24.

14. Беляева, Л.А. (2014). Исследование сохраняющих факторов и идентификация подлинности природной бутилированной столовой воды (дис. канд. техн. наук). Кемерово.: Кемеровский технологический институт пищевой промышленности.

References:

1. Libanova, E.M. (2007). *Smertnist naselennia Ukrainy u trudoaktyvnomu vitsi [Death of the population of Ukraine at the labor active].* Kyiv : In-t demohrafii ta sots. doslidzhen NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

2. *Communication from the Commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions Improving quality and productivity at work: Community strategy 2007-2012 on health and safety at work.* Brussels, 21.2.2007 COM (2007) 62 final. Retrieved from

<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0062:FIN:en:PDF> > [in English]. (2019, April, 15).

3. *Global strategy on occupational health for all. The way to health at work.* WHO/OCH/95.1. Geneva, 1995. Retrieved from https://www.who.int/occupational_health/en/oehstrategy.pdf?ua=1 > [in English]. (2019, April, 15).

4. Fedotova, I.V. (2009). *Gendernyj podhod k ocenke professional'nogo riska dlja robotajushhih v himicheskikh proizvodstvah [Gender approach to the*

assessment of occupational risk for workers in the chemical industry]. Zdorov'e natsii – osnova prosvetaniia Rossii: materialy V Vserossijskogo foruma [The health of the nation is the basis of the prosperity of Russia: materials of the Vth All-Russian Forum], T 1, 149-150. [in Russian].

5. *Reproduktyvne zdorov'ia natsii: Derzhavna prohrama na period do 2015 roku (№1849 vid 27 hrudnia 2006 r.) [Reproductive health of the nation: Sovereign programs for the period to 2015]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006- > p> (2019, April, 15). [in Ukrainian].*

6. *Solenova, L.G. (2011). Faktory onkologicheskogo riska u detej i podhody k profilaktike ih vozdeystviia. [Cancer risk factors in children and approaches to the prevention of their effects]. Pediatrija [Pediatrics], T. 90, no. 4, 120-126. [in Russian].*

7. *Luckij, D.L., Vybornov, S.V., Luckaja, A.M. (2009). Vliianie himicheskikh faktorov na sostojanie muzhskoj reproduktivnoj sistemy: metally [The influence of chemical factors on the state of the male reproductive system: metals]. Problemy reprodukcii [Reproduction problems], no. XV (6), 48-54. [in Russian].*

8. *Gordienko M. (2004). Onkologicheskie zabojevanija v Ukraine. Parlamentskie slushanija [Oncological diseases in Ukraine. Parliamentary hearings]. Zdorov'e Ukrainy [Health of Ukraine], no. 91. [in Russian].*

9. *Lung health in Europe – facts and figures. Retrieved from <https://www.erswhitebook.org/files/public/About/Slideset%20for%20White%20Book.pdf> > [in English]. (2019, April, 15).*

10. *Marzia Simoni, Sandra Baldacci, Sara Maio, Sonia Cerrai, Giuseppe Sarno, Giovanni Viegi (2015). Adverse effects of outdoor pollution in the elderly. Journal of Thoracic Disease, no. 7(1), 34–45.*

11. *Varyvonchyk, D.V. (2007) Vyrobnycha kantserohenna nebezpeka v Ukraini ta obhruntuvannia profilaktyky profesiinoho raku [The industrial*

carcinogenic danger in Ukraine and the justification for the prevention of professional cancer] (dys. d-ra med. nauk), Kyiv: Instytut medytsyny pratsi AMN Ukrainy. [in Ukrainian].

12. *Water for Human Consumption. Beyond scarcity: Power, Poverty and the Global Water Crisis. – Human Development Report 2006. Retrieved from <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/HDR/2006%20Global%20HDR/HDR-2006-Beyond%20scarcity-Power-poverty-and-the-global-water-crisis.pdf> > [in English]. (2019, April, 15).*

13. *Dushanova, T.V. (2009). Problemy vykorystannia butylovanoj pytnoi vody v umovakh vyrobnychoho seredovyscha [Problems of using bottled drinking water in the conditions of the production environment]. II Vseukrainskyi z'izd ekolohiv: zbirnyk naukovykh statei (23-26 veresnia 2009 r., m. Vinnytsia), 21-24 [II All-Ukrainian Congress of Ecologists: a collection of scientific articles]. [in Ukrainian].*

14. *Beljaeva, L.A. (2014). Issledovanie sohranjajushhij faktorov i identifikacija podlinnosti prirodnoj butilirovannoj stolovoj vody [Investigation of preserving factors and identification of the authenticity of natural bottled water] (dis. kand. tehn. nauk). Kemerovo: Kemerovskij tehnologicheskij institut pishhevoj promyshlennosti. [in Russian].*

УДК: 004.423.22:654.172

ПРОГРАММНЫЙ МЕТОД РАСЧЕТА ПАРАМЕТРОВ ОПТИМИЗАЦИИ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННОЙ СЕТИ

Череватенко А. В.

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», Украина, Киев

В данной статье представлена общая логика построения программы для осуществления автоматизированных компьютерных расчетов параметров оптимизации (количества программ, вероятности битовой ошибки и стоимости земной станции) телекоммуникационной сети передачи телевизионного сигнала. Показан базовый синтаксис, который является основой для полноценного программного обеспечения. Продемонстрированы результаты предварительной компиляции и выполнения описанной программы, проверено соответствие полученных значений и рассчитанных вручную. Проанализирована возможность дальнейшего улучшения предложенного программного кода и его модификации и укрупнения для решения дополнительных задач, связанных с подсчетом параметров телекоммуникационной сети.

Ключевые слова: программное обеспечение, телекоммуникационная сеть, параметры оптимизации, синтаксис, программный код

Череватенко О. В. Програмний метод розрахунку параметрів оптимізації телекомунікаційної мережі / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна, м. Київ

У даній статті представлена загальна логіка побудови програми для здійснення автоматизованих комп'ютерних розрахунків параметрів оптимізації (кількості програм, ймовірності бітової помилки і вартості

земної станції) телекомунікаційної мережі передачі телевізійного сигналу. Показаний базовий синтаксис, який є основою для повноцінного програмного забезпечення. Продемонстровані результати попередньої компіляції та виконання описаної програми, перевірено відповідність отриманих значень і розрахованих вручну. Проаналізовано можливість подальшого поліпшення запропонованого програмного коду і його модифікації та укрупнення для вирішення додаткових завдань, пов'язаних з підрахунком параметрів телекомунікаційної мережі.

Ключові слова: програмне забезпечення, телекомунікаційна мережа, параметри оптимізації, синтаксис, програмний код

A. V. Cherevatenko, Programming method for calculating parameters of optimization of telecommunication network / National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine, Kyiv

This article presents the general logic of building a program for the implementation of automated computer calculations of optimization parameters (the number of programs, the probability of a bit error and the cost of an earth station) of a telecommunications network for transmitting a television signal. The basic syntax is shown, which is the basis for full-fledged software. The results of the preliminary compilation and execution of the described program are demonstrated; the accordance of the obtained values and those that calculated manually is verified. The possibility of further improvement of the program code and its modification and extension to solve additional problems associated with calculating the parameters of the telecommunications network is analyzed.

Keywords: software, telecommunications network, parameters of optimization, syntax, program code

Введение. Синтез (создание) телекоммуникационной сети распределения телевизионных программ включает в себя множество математических расчетов. На всех этапах процесса синтеза появляется

необходимость сведения многочисленных промежуточных результатов в таблицы, причем требуемая точность этих результатов является высокой, поскольку полученные значения включены в последующие формулы и имеют на общий результат непосредственное значение. В исследованиях, посвящённых синтезу телекоммуникационных сетей, используются ручные расчеты, за неимением подходящего программного обеспечения [1]. Аналогичная ситуация наблюдается и в материалах, исследующих проектирование технических устройств, необходимых для полноценного функционирования этой сети и передачи ею сигналов [2; 3].

В данной статье предлагается метод создания компьютерной программы на основе базового и сравнительно несложного синтаксиса языка программирования C++ для решения проблемы большого количества математических расчетов при синтезе телекоммуникационной сети на примере нескольких оптимизационных параметров. Анализируется совпадение полученных результатов при выполнении тестовой программы, созданной на основе представленного кода, и тех, что были получены в результате ручных расчетов в исследовательских материалах. Также рассматривается возможность модификации демонстрируемого решения для увеличения количества задач, к решению которых оно может быть применено.

Реализация. Телекоммуникационная сеть, параметры которой рассчитываются в данной статье, представляет из себя спутниковую сеть распределения телевизионных программ и характеризуется тремя параметрами оптимизации – количеством каналов в сети, качеством вещания и общей стоимостью радиотехнического оборудования. Проектирование сети производится по требованию технического задания, которое заключается в установлении определенных

допустимых значений оптимизационных параметров, с которыми будут сравниваться полученные в расчетах результаты [4]. От этого отталкивается и компьютерная программа.

Для повышения универсальности программы все размерности следует указывать с помощью констант, чтобы при изменении входных параметров не приходилось менять счетчики циклов и прочий код, связанный с массивами. Читаемость кода обеспечивается общеупотребимыми типами и методами языка C++, сведения о которых имеются в официальной документации Microsoft [5].

Рассмотрим алгоритм построения и работы программы для подсчета количества поднесущих, необходимого для обеспечения нужного количества программ, и сформируем программно таблицу поднесущих транспондера, выбрав подходящие варианты согласно техническому заданию, которое установим самостоятельно (число поднесущих не менее 100).

Расчет битовой скорости (*bitspeed*) для заданного соотношения цветов (в статье расчеты велись для 4:2:2), ведется исходя из теоретической основы, что количество отсчетов для канального максимума 4 равно $13,5 \cdot 10^6$ (10^6 опускается в программе, поскольку данные расчеты ведутся в Мбит и МГц), отсюда имеем значение $3,375 \cdot 10^6$ для каждой единицы отношения цвета, которое умножаем на пропорциональное количество каждого цвета и на количество битов в одном отсчете (отсчёт включает в себя байт информации, поэтому в нём содержится 8 бит):

```
int colors[3] = { 4, 2, 2 };  
float bitspeed = 3.375*(colors[0] + colors[1] + colors[2]) * 8;
```

(1)

Далее следует расчет полосы пропускания транспондера (Df), для чего битовую скорость, посчитанную выше, необходимо разделить на FEC, коэффициент модуляции (Km), для которого рассматриваются значения от 1 до 6, и коэффициент сжатия ($MPEG4$):

```

for (int i = 0; i < fecnum; i++) {
    for (int j = 0; j < 6; j++)
        Df[i][j] = bitspeed / (FEC[i] * Km[j] * MPEG4);
}

```

(2)

Подсчет количества ТВ-программ (*DfTV*) может вестись для всех полученных значений полосы пропускания, но в рамках данного примера для наглядности количество (*variants*) считаемых ТВ-программ ограничено шестью, с двумя вариантами распределения символов и поднесущих для каждого количества. Количество OFDM-символов (*symb*), задаваемое программистом, должно обеспечивать целесообразность вариантов распределения поднесущих.

```

int variants[kmnum] = { 0, 1, 1, 2, 2, 2 };
float DfTV[kmnum];
for (int i = 0; i < kmnum; i++)
    DfTV[i] = floor(Dft / Df[variants[i]][i]);
int symb[subc_num] = { 2, 10, 8, 25, 5, 34, 8, 50, 9, 54, 11, 77 };

```

(3)

Далее следуют расчеты:

– количества поднесущих в одном символе (*subc*, путём получения целой части от деления количества ТВ-программ на количество OFDM-символов на вариант).

```

int subc[subc_num];
for (int i = 0; i < subc_num; i++)
    subc[i] = floor(DfTV[(int)(i/2)] / symb[i]);

```

(4)

– расхода поднесущих на расфильтровку символов (*filt*, для расфильтровки на каждый символ с двух сторон необходимо присоединить по одной фильтрующей поднесущей, при этом одна такая поднесущая может обслуживать по одной стороне соседних символов, таким образом, расход на будет на единицу больше, чем количество символов):

```

int filt[subc_num];
for (int i = 0; i < subc_num; i++)
    filt[i] = symb[i] + 1;

```

(5)

– расхода поднесущих на синхронизацию (*sync*, исходя из того, что на каждые 20 поднесущих 2 необходимо отдать на синхронизацию, можно вывести, что число синхронизационных поднесущих будет равно их общему количеству, делённому на 10 и округлённому в большую сторону):

```
int sync[subc_num];
for (int i = 0; i < subc_num; i++) {
    sync[i] = ceil((float)(symb[i] * subc[i] - filt[i]) / 10);
}
(6)
```

– количества поднесущих для передачи данных, которое является первым параметром оптимизации сети (*subc_broad*, разница между общим количеством и теми, что были использованы на расфилтровку и синхронизацию, что посчитано выше). В этой же секции кода производится выбор подходящих значений количества поднесущих (в данном примере – 100 и больше) и вывод этих значений на экран вместе со связанными величинами (общее число поднесущих, FEC и коэффициент модуляции).

```
int subc_broad[subc_num];
for (int i = 0; i < subc_num; i++) {
    if (subc_broad[i] >= 100) {
        cout << subc_broad[i] << " subcarriers for broadcast, " << symb[i] * subc[i]
        << " subcarriers total, FEC = " << FEC[variants[(int)(i / 2)]] << ", Km = ";
    }
}
(7)
```

После организации полного программного вывода расчетной информации на экран, получен ожидаемый результат, который подтверждает и уточняет полученные вручную числа, отобраено четыре подходящих варианта (рис. 1).

Parameters: fc1 = 12 GHz, Ptransponder = 20 W, Dftr = 100 MHz, MPEG4 = 100

	1	2	3	4	5	6
0.5	4.32	2.16	1.44	1.08	0.86	0.72
0.75	2.88	1.44	0.96	0.72	0.58	0.48
0.83	2.6	1.3	0.87	0.65	0.52	0.43

Number of TV programs	23		69		104		153		192		232	
Variants of number of symbols	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Number of OFDM symbols in each variant	2	10	8	25	5	34	8	50	9	54	11	77
Number of subcarriers in one symbol	11	2	8	2	20	3	19	3	21	3	21	3
Subcarriers consumption for filtering	3	11	9	26	6	35	9	51	10	55	12	78
Subcarriers consumption for synchroniz.	2	1	6	3	10	7	15	10	18	11	22	16
Number of subcarriers for broadcast	17	8	49	21	84	60	128	89	161	96	197	137

Suitable variants:

128 subcarriers for broadcast, 152 subcarriers total, FEC = 0.83, Km = 4
 161 subcarriers for broadcast, 189 subcarriers total, FEC = 0.83, Km = 5
 197 subcarriers for broadcast, 231 subcarriers total, FEC = 0.83, Km = 6
 137 subcarriers for broadcast, 231 subcarriers total, FEC = 0.83, Km = 6

Рис. 1. Результат выполнения программы для расчета подходящих значений первого параметра оптимизации

Программа для второго параметра, качества вещания, показана на примере таблицы расчета отношения спектральной мощности транспондера и мощности шумов, то есть отношения, которое показывает, сколько полезной информации несет сигнал транспондера. Общая последовательность написания программы для этого параметра была разделена на три составных части:

1) Подсчёт совокупной мощности излучения транспондера с учетом потерь в фидерном тракте и усиления в антенне P_c (P_c). Коэффициент усиления антенны транспондера обозначен в программе как K_u , мощность передатчика транспондера как P_{tr_per} , полоса его рабочих частот как Dft . В свою очередь, коэффициент передачи трассы получил обозначение K_{A1_A2} , а коэффициент модуляции – K_m .

for (int i = 0; i < ky_num; i++)

for (int j = 0; j < 4; j++)

$$Pc[i][j] = P_{tr_per} * pow(Ky[i], 2) * 4.32e6 * K_{A1_A2} / (Dft * FEC * Km[j]); \quad (8)$$

2) Подсчёт уровня мощности шумов (P_{sh}), который является произведением постоянной Больцмана (обозначенной в коде как k), эквивалентной шумовой температуре на входе земной станции в плоскости AA (T_{sh}), и полосы рабочих частот шумов (f_{OFDM}).

```
for (int i = 0; i < calc_num; i++)
    Psh[i] = k * Tsh * fOFDM[i];
```

(9)

3) Подсчёт отношения $A = P_c / P_{ш}$. Отношение в программе обозначено как переменная A . Для удобства отображения в итоговую таблицу были предварительно занесены значения K_u и $fOFDM$. Переменные m и n отвечают за правильную подстановку параметров K_u и $fOFDM$ при формировании таблицы – они отвечают за чередование значений этих величин при общем циклическом переборе.

```
int m = 0, n = 0;
for (int i = 0; i < ky_num * ofdm_num; i++) {
    for (int j = 0; j < 6; j++) {
        A[i][j] = Pc[(int)(i / ofdm_num)][j] / Psh[i - m];
        n = n + 1;
    }
    if (n == 18) { m = m + ofdm_num; n = 0; }}
```

(10)

После выполнения операций и организации вывода программными средствами получены результаты, посчитанные автоматизированным программным методом, существенно уточнившие «ручные» значения (рис. 2).

Логика построения программы для третьего параметра, цены оборудования, показана на примере таблицы расчета стоимости оборудования для земной станции (Up-link), которое включает в себя следующее (в скобках обозначены соответствующие переменные в программном коде):

- Линейный тракт с УМ (UM);
- Антенна Земной станции $A2$ ($A2$);
- Малошумящий усилитель (МШУ, MSU);
- Блок цифровой обработки (БЦО), аналого-цифровой преобразователь (АЦП), цифро-аналоговый преобразователь (ЦАП) (все вместе обозначено как BCO).

$f_c = 12 \text{ GHz}$, $FEC = 0.833333$, $P_{tr_per} = 20$, $Dft = 100000000$

Pc calculation:

Ky\Km	1	2	4	6
9460	6.35577e-12	3.17788e-12	1.58894e-12	1.05929e-12
69000	3.3813e-10	1.69065e-10	8.45325e-11	5.6355e-11
235000	3.92212e-09	1.96106e-09	9.80531e-10	6.53687e-10
529000	1.98745e-08	9.93727e-09	4.96863e-09	3.31242e-09
1350000	1.29435e-07	6.47177e-08	3.23589e-08	2.15726e-08

Psh calculation:

fOFDM	Psh
350000000	1.98996e-12
100000000	5.6856e-13
200000000	1.13712e-13

Calculation of A:

Ky	fOFDM	Km: 1	2	4	6
9460	350000000	3.19392	1.59696	0.798479	0.532319
9460	100000000	11.1787	5.58935	2.79468	1.86312
9460	200000000	55.8935	27.9468	13.9734	9.31559
69000	350000000	169.918	84.959	42.4795	28.3197
69000	100000000	594.713	297.357	148.678	99.1188
69000	200000000	2973.57	1486.78	743.391	495.594
235000	350000000	1970.96	985.478	492.739	328.493
235000	100000000	6898.35	3449.17	1724.59	1149.72
235000	200000000	34491.7	17245.9	8622.93	5748.62
529000	350000000	9987.4	4993.7	2496.85	1664.57
529000	100000000	34955.9	17478	8738.98	5825.98
529000	200000000	174780	87389.8	43694.9	29129.9
1350000	350000000	65044.2	32522.1	16261.1	10840.7
1350000	100000000	227655	113827	56913.7	37942.5
1350000	200000000	1.13827e+06	569137	284569	189712

Рис. 2. Результат выполнения программы для расчета второго параметра

Программа включает в себя создание таблиц (по одной для каждого варианта антенны) и занесение в неё значений цен, а также последующий расчет суммарной стоимости оборудования, которая и является третьим параметром оптимизации в данной сети. В данном примере введены стоимости для линейного тракта с УМ, трёх вариантов антенн, трёх вариантов МШУ и трёх блоков цифровой обработки – FM1, QPSK и QAM16. Количество этих вариантов может быть изменено – универсальность предложенного программного кода (использование константных переменных, к значению которых «привязаны» размеры массивов и циклов) позволит это сделать.

В первые два столбца вносятся значения *MSU* и *BCO*, которые при вводе специально чередуются – *MSU* переходит к следующему значению, когда перебор всех *BCO* завершен. Чередование зависит от константных номеров – количества членов в массивах этих величин.

```

for (int j = 0; j < BCO_num*MSU_num; j++) {
    out[j][0] = to_string(MSU[(int)(j / BCO_num)]);
    ex[j][0] = MSU[(int)(j / BCO_num)]; }
int m = 0, n = 0;
for (int k = 0; k < BCO_num*MSU_num; k++) {
    n = n + 1;
    out[k][1] = to_string(BCO[k - m]);
    ex[k][1] = BCO[k - m];
    if (n == BCO_num) { m = m + BCO_num; n = 0; }}
    
```

(11)

Расчет общей стоимости является суммой занесённых в таблицу параметров.

```

for (int k = 0; k < BCO_num*MSU_num; k++)
    out[k][2] = to_string(UM + A2[i] + ex[k][0] + ex[k][1]);
    
```

(12)

Вывод на экран следует произвести следующим образом, используя массив вывода:

```

for (int x = 0; x < BCO_num*MSU_num; x++)
    for (int y = 0; y < 3; y++)
        cout << out[x][y] << "$ ";
    
```

(13)

При выполнении программы получена таблица суммарной стоимости разных конфигураций земной станции, которая позволит сделать оценку и определить наиболее подходящий вариант (рис. 3).

$P = 20 \text{ W}$, $\$(UM) = 25000 \text{ \$}$

$\$(A2) = 50000\text{\$}$			$\$(A2) = 90000\text{\$}$			$\$(A2) = 260000\text{\$}$		
MSU	BCO	Sum	MSU	BCO	Sum	MSU	BCO	Sum
8000\$	3000\$	86000\$	8000\$	3000\$	126000\$	8000\$	3000\$	296000\$
8000\$	4000\$	87000\$	8000\$	4000\$	127000\$	8000\$	4000\$	297000\$
8000\$	7000\$	90000\$	8000\$	7000\$	130000\$	8000\$	7000\$	300000\$
6000\$	3000\$	84000\$	6000\$	3000\$	124000\$	6000\$	3000\$	294000\$
6000\$	4000\$	85000\$	6000\$	4000\$	125000\$	6000\$	4000\$	295000\$
6000\$	7000\$	88000\$	6000\$	7000\$	128000\$	6000\$	7000\$	298000\$
4000\$	3000\$	82000\$	4000\$	3000\$	122000\$	4000\$	3000\$	292000\$
4000\$	4000\$	83000\$	4000\$	4000\$	123000\$	4000\$	4000\$	293000\$
4000\$	7000\$	86000\$	4000\$	7000\$	126000\$	4000\$	7000\$	296000\$

Рис. 3. Результат выполнения программы для расчета третьего параметра

Продемонстрированные программы являются базой для создания полноценного программного обеспечения, которое может вместить в себя пользовательский ввод исходных данных, приведение соответствий и расчеты величин, формирование таблиц и анализ полученных результатов (выбор подходящих вариантов и отброс неподходящих, если это требуется, например, техническим заданием). Ключевым принципом программирования является постоянное усовершенствование кода, приведение его к определённым стандартам и обеспечение выполнения новых задач. С помощью предложенной логики можно менять входящие значения и создавать новые таблицы с новыми значениями, что потребуется при дальнейшей проектировке телекоммуникационной сети. В качестве дополнительного направления развития данного программного обеспечения может выступить создание пользовательского интерфейса для данных программ, что могут обеспечить специальные инструменты языка C++, например, пакет Windows Forms, поддерживаемый Microsoft в среде разработки Visual Studio [6].

Выводы. Проведенное в статье исследование и полученные результаты позволяют сделать вывод об абсолютной целесообразности применения программных методов расчета для облегчения и ускорения проектирования телекоммуникационных сетей. Ключевыми преимуществами автоматизации перед ручной проектировкой являются очень малое время, необходимое для проведения расчетов; большое число возможных повторений и итераций, что обеспечивает практически неограниченную сложность математических операций, которая может выполняться; высокая универсальность программ, что позволит быстро строить таблицы и проводить перерасчет при изменении только исходных данных; неограниченная возможность модификации программного обеспечения, благодаря которой можно

совершенствовать как собственно расчеты необходимых величин, так и делать программу удобнее, в том числе и для наиболее обычного конечного пользователя. Будет уместным предположить, что в будущем в телекоммуникационных сетях, подобной описываемой в статье, и во всей отрасли в целом роль компьютерной обработки будет только увеличиваться.

Литература:

1. Сундучков К. С., Голик А. Л., Волков С. Э. (2014). Метод расчёта параметров радиоканала беспроводного доступа к мобильным терминалам в миллиметровом диапазоне. *Известия ВУЗов*, 8, 44-53.
2. Н.П. Бусленко, В.В. Калашников, И.Н. Коваленко. (1973), *Лекции по теории сложных систем*. Москва: «Советское радио».
3. Ю. М. Калниболотский, К. С. Сундучков, А. И. Солодовник. (1987), *Автоматизированное проектирование электронных схем*. Киев: Технікаб.
4. K. Sunduchkov, E.Svetcinskaya and Y.Dobrov. (2016) *Mathematical models of calculation parameters of optimization at synthesis of the satellite distribution*. Black Sea Conference on Communications and Networking (June 6-9, 2016, Bulgaria).
5. Visual C++ in Visual Studio. Microsoft Docs. <<https://docs.microsoft.com/en-us/cpp/visual-cpp-in-visual-studio?view=vs-2017>> (2018, September, 26).
6. Windows Forms. Microsoft Docs. <<https://docs.microsoft.com/en-us/dotnet/framework/winforms/>> (2017, March, 30).

References:

1. Sunduchkov K. S., Golik A. L., Volkov S. E. (2014). *Metod rascheta parametrov radiokanala besprovodnogo dostupa k mobilnyim terminalam v millimetrovom diapazone*. [Method of calculating the parameters of the radio

- channel of wireless access to mobile terminals in the millimeter range]. Izvestiya VUZov [News of universities], no. 8, 44-53. [in Russian]*
2. *N.P. Buslenko, V.V. Kalashnikov, I.N. Kovalenko. (1973), Lektsii po teorii slojnyih sistem. [Lectures on the theory of complex systems]. Moscow: "Soviet Radio". [in Russian]*
 3. *Yu.M. Kalnibolotskiy, K.S. Sunduchkov, A.I. Solodovnik (1987), Avtomatizirovannoe proektirovanie elektronnyih shem. [Automated electronic circuit design]. Kyiv: Tekhnikab. [in Russian]*
 4. *K. Sunduchkov, E.Svetcinskaya and Y.Dobrov. (2016) Mathematical models of calculation parameters of optimization at synthesis of the satellite distribution. Black Sea Conference on Communications and Networking (June 6-9, 2016, Bulgaria). [in English]*
 5. *Visual C++ in Visual Studio. Microsoft Docs. Retrieved from <https://docs.microsoft.com/en-us/cpp/visual-cpp-in-visual-studio?view=vs-2017> [in English] (2018, September, 26).*
 6. *Windows Forms. Microsoft Docs. Retrieved from <https://docs.microsoft.com/en-us/dotnet/framework/winforms/> [in English] (2017, March, 30).*

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДК 355.232/356.13:371.304

МЕТОДИКА ВІДБОРУ ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ КОРДОНУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

кандидат педагогічних наук, доцент, Балендр А. В.

Національна академія Державної прикордонної служби України ім.
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна

Метою процесу підготовки фахівців охорони державного кордону є формування професійної компетентності, за результатами якої здійснюється відбір та призначення на посади в органах охорони кордону. Методика раціонального вибору персоналу для виконання професійних функцій складається з декількох етапів: формування множини допустимих рішень; пошук критеріальних відповідностей між вимогами до посади та рівнем підготовки; пошук остаточного рішення багатокритеріальної задачі. Теоретичне значення методики полягає у тому, що на основі комплексного застосування теорій графів, дихотомії, методів математичного програмування розроблено методику відбору фахівців для участі у спільних прикордонних операціях країн Європейського Союзу.

Ключові слова: завдання; компетентності; методика; фахівці з охорони кордону; країни Європейського Союзу.

кандидат педагогічних наук, доцент, Балендр А. В. Методика підготовки и отбора специалистов для участия в общих пограничных операциях стран Европейского Союза / Национальная академия Государственной пограничной службы Украины им. Богдана Хмельницкого, г. Хмельницкий, Украина

Целью процесса подготовки специалистов охраны государственной границы является формирование профессиональной компетентности, по результатам которой осуществляется отбор и назначение на должности в органах охраны границы. Методика рационального выбора персонала для выполнения профессиональных функций состоит из нескольких этапов: формирование множества допустимых решений; поиск критериальных соответствий между требованиями к должности и уровню подготовки; поиск окончательного решения многокритериальной задачи. Теоретическое значение методики заключается в том, что на основе комплексного применения теорий графов, дихотомии, методов математического программирования разработана методика отбора специалистов для участия в совместных операциях стран Европейского Союза.

Ключевые слова: задачи; компетентности; методика; специалисты по охране границы; страны Европейского Союза.

A. Balendr, PhD in Pedagogics, Associate Professor, Methodology of border protection specialists selection for participating in common operations of European Countries Operations / National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky, Khmelnytsky, Ukraine

The purpose of the process of training of border guards is the formation of professional competence, which results in the selection and appointment of the personnel to the positions in the border guard authorities. The method of rational selection of personnel for performing professional functions consists of several stages: formation of a set of admissible decisions; search for criterion correspondences between the requirements for the position and the level of training; search for a final solution to a multicriterial task. The theoretical significance of the methodology is that on the basis of the integrated application of theories of graphs, dichotomies, and methods of

mathematical programming, a method for selecting specialists for participation in joint border guard operations of the European Union countries has been developed.

Keywords: tasks; competence; method; border guards; European Union countries.

Вступ. Нині, в умовах глобалізації та вибору керівництвом держави європейського вектору розвитку, ефективність застосування органів охорони державного кордону істотним чином залежить від ефективного використання людського потенціалу на основі підходів передових європейських прикордонних відомств. Українському прикордонному відомству необхідно впроваджувати європейські освітні стандарти та адаптувати власну систему професійної підготовки для забезпечення участі українських прикордонників в спільних операціях прикордонних відомств країн Європейського Союзу (ЄС). Сучасна уніфікована підготовка фахівців з охорони кордону європейських країн базується на спільно визначених професійних компетентностей, які об'єднано у Галузеву рамку кваліфікацій сфери охорону кордону (ГРК).

Сучасними тенденціями підготовки фахівців для органів охорони кордону в країнах ЄС є: розвиток інтероперабельності європейських прикордонників; уніфікація стандартів підготовки персоналу прикордонних відомств країн ЄС; рівень розвитку мобільних технологій в підготовці прикордонників; запровадження зовнішньої акредитації прикордонних навчальних курсів; розвиток академічної та професійної мобільності фахівців з охорони кордону; розвиток дистанційної освіти; формування системи забезпечення якості підготовки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки фахівців для прикордонних відомств в країнах ЄС розглядали такі автори як: Блощинський І.Г., Діденко О.В., Комарницька О.І. [1] та

інші. Вважається за доцільне продовжити зазначені дослідження у питаннях раціонального використання фахівців за рівнем знань, умінь та компетентностей.

Метою статті розроблення методики оптимізації відбору фахівців з охорони кордону для виконання професійних функцій за множиною критеріїв з метою участі у спільних прикордонних операціях країн ЄС.

Виклад матеріалу дослідження. Модель підготовки фахівців передбачає формування професійної компетентності в рамках уніфікованих програм підготовки, що визначені країнами ЄС. Ця підготовка завершується відбором та призначенням на посади в органах охорони кордону в залежності від рівня професійної компетентності претендентів. З іншого боку, посади характеризуються кваліфікаційними вимогами (якісними і кількісними критеріями), що передбачені займаною посадою. До таких вимог можна віднести рівень освіти, кваліфікацію, компетентність, досвід роботи, фізичний стан здоров'я тощо. Перелік цих вимог не є вичерпним, і може змінюватися й доповнюватися в залежності від характеру посадових обов'язків, типу і підпорядкованості прикордонних підрозділів (органів охорони кордону).

Кваліфікаційні рівні можуть мати якісні і кількісні оцінки та лінгвістичний опис. Для побудови моделі вибору та розподілу персоналу для виконання конкретних професійних функцій, скористаємося теорією корисності [2]. На наступному етапі розробляються функціональної карти спеціальностей.

Отже, задачу вибору найкращих способів призначення персоналу для виконання типових функцій можна розглядати як задачу визначення ступеня відповідності елементів двох множин. Перша множина – наявний перелік персоналу (суб'єкти). Друга множина – необхідний перелік елементів системи, який задовольняв би існуючі вимоги (об'єкти).

Рис. 1. Алгоритм методики відбору персоналу для виконання професійних функцій за призначенням

Тоді, процедура відбору за множиною показників та розподілу персоналу для виконання професійних функцій за спеціальностями полягатиме у пошуку найкращих відповідностей між окремими оцінками рівнів i -го знання, j -го уміння, k -ї компетентності, що характеризують рівень підготовленості персоналу, та $y_{i,j,k}$ – вимогами щодо виконання k -го завдання, j -ї функції, i -ї посади. Для розроблення методики вибору персоналу для виконання завдань скористаємося підходами, що розглянуті О. І. Ларичевим [3]. Істотні труднощі, з якими пов'язаний пошук рішення даної задачі, полягають в багатокритеріальності [4-6 та ін.]. Алгоритм розв'язування задачі наведено на рис. 1. Деталізація алгоритму розглянуто В. Абчуком [4]. Після проведених процедур

багатокритеріальна задача зведена до звичайної задачі про призначення лінійного програмування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для розв'язування задачі вибору та розподілу персоналу для виконання професійних функцій, що передбачені посадовими обов'язками в нашому випадку в рамках спільних прикордонних операцій прикордонних відомств країн ЄС, обрано методи теорії об'єктивної корисності. Наукова новизна розробленої методики полягає у тому, що на основі комплексного застосування теорій графів, дихотомії, методів аналізу та математичного програмування вперше розроблено алгоритм методики вибору персоналу для виконання професійних функцій за призначенням, який надає можливості одночасно враховувати багатоцільові, нечіткі, кількісні і якісні параметри та встановлює оптимальне співвідношення підготовленості й компетентності персоналу різних країн ЄС для виконання професійних функцій за призначенням.

Напрямок подальших розвідок у зазначеному напрямку є програмно-апаратна реалізація розробленого алгоритму.

Література:

1. Balendr, A. V., Komarnytska, O. I., Bloschynskyi, I. H., & Didenko, O. V. (2018). *Information and communication technologies in foreign languages training of the border guards in the European Union Countries. Information Technologies and Learning Tools*, 67(5), 56-71.
2. Алексеев, О. Г. (1987). *Комплексное применение методов дискретной оптимизации*. М.: Наука. – 361 с.
3. Ларичев, О. И. (2002). *Теория и методы принятия решений: Учебник*. Изд. второе, перераб. и доп. М.: Логос. - 392 с.
4. Абчук, В. А., Емельянов, Л. А., Матвейчук, Ф. А., Суздаль, В. Г. (1972). *Введение в теорию выработки решений*. М.: Воениздат. – 344 с.

5. Аркин, В. И. (1964). *Задача оптимального распределения усилий. Теория вероятностей и ее применение.* № 9. – С. 746-753.

6. Кузнецов, Ю. Н., Кузубов, В. И., Волощенко, А. Б. (1980). *Математическое программирование. Учеб. пособие для вузов.* – М.: Высшая школа. – 300 с.

References:

1. Balendr, A., Komarnytska, O., Bloschchynskyi, I. & Didenko, O. (2018). *Information and communication technologies in foreign languages training of the border guards in the European Union Countries. Information Technologies and Learning Tools*, 67(5), 56-71. [in Ukrainian].

2. Alekseev, O. (1987). *Comprehensive application of discrete optimization methods.* M.: Science. p. 361. [in Russian].

3. Larichev, O. (2002). *Theory and methods of decision-making: Textbook.* 2 Issue. M.: Logos.. p. 392. [in Russian].

4. Abchuk, V., Emelyanov, L., Matveichuk, F., Suzdal, V. (1972). *Introduction to the theory of decision making.* M.: Woenizdat. p. 344. [in Russian].

5. Arkin, V. (1964). *The task of optimal effort distribution. Theory of probabilities and its application.* No. 9. pp. 746-753. [in Russian].

6. Kuznetsov, Y., Kuzubov, V., Voloshenko, A. (1980). *Mathematical programming. Study allowance for high schools.* - M.: Higher school. p. 300. [in Russian].

УДК 159.99

**К ВОПРОСУ О ВЗАИМОСВЯЗИ КОМПОНЕТОВ
ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ И СМЫСЛОЖИЗНЕННЫХ ОРИЕНТАЦИЙ
ЛИЧНОСТИ**

кандидат психологических наук, доцент, Блохина И. А.

кандидат психологических наук, Москаленко О. В.

Национальный технический университет Украины «Киевский
политехнический институт имени Игоря Сикорского» Украина, г. Киев

В статье раскрыта проблема определения понятия «жизнестойкость» и механизмы ее формирования. Жизнестойкость, по мнению ученых, определяется как особое интегративное качество, система установок и убеждений о мире, о себе, которое позволяет личности преодолевать стрессовую ситуацию, удерживая при этом внутренний баланс и гармонию. Описано содержание основных компонентов жизнестойкости, которые образуют ее структуру – вовлеченность, контроль и принятие риска. Описаны структурные элементы смысложизненных ориентаций – жизненные цели, результативность жизни, процесс жизни, локус контроля «Я», локус контроля жизни и их взаимосвязь с основными компонентами жизнестойкости личности.

Ключевые слова: жизнестойкость личности, смысложизненные ориентации, вовлеченность, контроль, принятие риска, смысл жизни.

I. Blokhina, PhD of Psychological Sciences, assistant professor, O.Moskalenko, PhD of Psychological Sciences, To the question of the interrelation of components of hardiness and sense-life orientations personality / National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine, Kyiv

The article reveals the problem of the definition of the concept of «hardiness» and the mechanisms of its formation. Scientists believe that resilience is defined as a special integrative quality, a system of attitudes and beliefs about the world, about oneself, which allows an individual to overcome a stressful situation while maintaining inner balance and harmony. The content of the main components of hardiness, which form its structure - involvement, control and risk acceptance is described. The structural elements of life-meaning orientations – life goals, life performance, life process, “I” locus of control, life control locus – and their relationship with the phenomenon of the viability of the individual are described.

Key words: hardiness of the person, sense-life orientations, involvement, control, acceptance of risk, meaning of life.

Введение. Условия жизни современного человека по праву можно назвать стрессогенными, а иногда даже экстремальным и критическим. Это связано со многими факторами – стремительные темпы социально-экономического развития общества, нестабильная политическая обстановка, экологическое состояние окружающей среды, неуверенность в завтрашнем дне, возрастающее информационное воздействие, которому все мы невольно подвергаемся. Такие условия жизни, воздействуя на эмоциональное благополучие и психическое здоровье человека, ставят перед современной личностью новые задания, успешность выполнения которых, зависит от степени развития мобилизационных возможностей личности, пластичности и адаптивности нервной системы, способности проявлять толерантность к неопределенности и ведут к построению новых моделей поведения, основанных на собственных ресурсах.

Существенное значение при создании таких моделей имеет интегральная психологическая характеристика личности – «Hardiness»,

которая интерпретируется как способность личности успешно преодолевать неблагоприятные условия внешней среды, демонстрируя высокую устойчивость к стрессогенным факторам или ее жизнестойкость.

Изучение вопросов жизнестойкости личности имеет огромное теоретическое и практическое значение, поскольку устойчивость охраняет личность от дезинтеграции, которую понимают как потерю организующей роли высшего уровня психики в регуляции поведения и деятельности, распад иерархии жизненных смыслов, ценностей, мотивов, целей, личностных расстройств, создает основу внутренней гармонии, полноценного психического здоровья, высокой работоспособности. Проблемы утраты смысла жизни, совладания со стрессогенными факторами побуждают человека искать психологические, духовные, социальные опоры. [6]. Именно поэтому современная психологическая наука, проявляя повышенный интерес к изучению данного феномена, разрабатывает новые модели психологического здоровья человека.

Целью статьи является теоретический анализ понятия «жизнестойкость», рассмотрение её составляющих, свойств и признаков, а также определение взаимосвязей с элементами смысложизненных ориентаций личности, рассматриваемыми отечественными и зарубежными психологами.

Изложение основного материала статьи. Авторами понятия «жизнестойкость» являются американские психологи Сальвадор Мадди и Сьюзен Кобейс, которые начали изучать это явление в 80-х годах XX века. Именно тогда было введено понятие «Hardiness», что в переводе с английского языка означало «выносливость», «стойкость», «крепость». «Hardiness», с точки зрения авторов, облегчало признание человеком

своих реальных возможностей и принятие им собственной уязвимости [7].

Выделенный в процессе исследования психологических ресурсов стрессоустойчивости трехкомпонентный личностный конструкт, – жизнестойкость – характеризует степень способности личности выдерживать стрессовую ситуацию, сохраняя успешность деятельности. Ученые определяли жизнестойкость как особое интегративное качество, систему установок и убеждений о мире, о себе, которое позволяет личности преодолевать стрессовую ситуацию, удерживая при этом внутренний баланс и гармонию [7].

Способность человека жить полноценной жизнью, получать удовольствие от разных видов деятельности, быть целеустремленным и достойно одолевать трудности, которые возникают на пути к достижению цели – результат наличия и осознания человеком жизненного смысла. Рассматривая понятие «смысл», В.Франкл определил его как движущую силу человеческого поведения, находя смысл, человек находит себя. Разрушение существующей смысловой системы, ее переоценка или недоразвитость, по мнению В.Франкла, может привести к состоянию «экзистенциального вакуума» и спровоцировать невроз смысла, который проявляется в апатии, депрессии и потере интереса к жизни [8]. Понятие «смысл» также нашло свое отражение в учении о смысловой сфере Д. Леонтьева.

Исследуя феномен жизнестойкости, Д.Леонтьев исходил из междисциплинарного подхода и определил его как черту, характеризующуюся мерой преодоления личности самой себя. Наиболее близким к понятию жизнестойкости Д.Леонтьев относит термин «жизнетворчество», то есть расширение человеком мира, своих жизненных отношений. Основными составляющими жизнестойкости, по его мнению, выступают убежденность личности в готовности справиться

с ситуацией, и открытость всему новому. Жизнестойкость влияет как на оценку текущей ситуации, которая воспринимается менее травмирующей, так и на дальнейшие действия человека, стимулируя его к заботе о собственном здоровье и психологическом благополучии [7].

По мнению Л.Александровой, жизнестойкость – это особая интегральная способность, способствующая успешной адаптации личности. Основные её компоненты входят в два блока: блок общих способностей включает в себя базовые личностные установки, интеллект, самосознание, смысл и ответственность; блок специальных способностей, включает навыки взаимодействия с людьми, а также навыки преодоления различных типов сложных ситуаций [1].

В дальнейшем, теоретическим фундаментом для разработки данного понятия послужили положения экзистенциальной психологии. По мнению психологов, работающих в русле данного направления, все события нашей жизни представляют собой результат принятия решений. Любое решение – это выбор. Либо выбор будущего – неизвестности, либо прошлого – определённости. При этом выбор будущего, как часто случается, сопровождается онтологической тревогой. И чем больше изменений предвидится, тем выше тревога. Поэтому, чтобы избежать её, человек поступает привычно, то есть выбирает прошлое. Однако чрезмерно частый выбор в пользу прошлого ведёт к застою, тем самым увеличивая чувство бессмысленности жизни. Выбор будущего, несмотря на закономерную тревогу, приносит в жизнь человека новый опыт и возможности, стимулируя его к дальнейшему личностному развитию.

Механизм действия жизнестойкости состоит в воздействии установок на оценку текущей жизненной ситуации и готовность человека активно действовать в пользу будущего. Но, по мнению С.Мадди и Д.Фиске, высокий или низкий уровень активности человека зависит от ядра личности, которое стремится сохранить характерный для него

уровень активации. Именно с помощью осознания важности собственной активности, человек способен осознать, что будучи таким, сможет воздействовать на собственную жизнь. Активность личности является ключевой переменной, которая противостоит внутреннему напряжению в стрессовых ситуациях. Таким образом, по мнению ученых, активность выступает одним из главных условий формирования жизнестойкости [4].

Рассматривая структуру данного феномена, С.Мадди выделяет три основных компонента – это вовлечённость, контроль и принятие риска.

Вовлечённость – это убеждённость человека в том, что участие в событиях собственной жизни даёт ему возможность найти нечто стоящее и интересное. Высокий уровень развития этого компонента дает возможность получать искреннюю радость от своей собственной деятельности. За счёт погружённости в рабочий процесс, а так же активной творческой позиции человек находит в повседневных делах много всего ценного и интересного, что позволяет ему успешно преодолевать актуальные и потенциальные стрессы. Отсутствие у человека чувства вовлечённости, напротив, способствует возникновению подавленности и отверженности, убеждённости, что жизнь проходит мимо него.

Контроль – это своеобразная установка на проявление жизненной активности. Высокий уровень развития этого компонента дает возможность человеку придерживаться активной жизненной позиции, формировать ощущение, что он самостоятельно, независимо выбирает свой собственный жизненный путь, дает возможность ощутить авторское воздействие на результат событий своей жизни. Низкий уровень развития контроля способствует формированию чувства собственной беспомощности, ощущение, что от собственного выбора человека ничего не зависит.

Принятие риска представляет собой убежденность человека в том, что всё то, что с ним происходит, способствует его личностному развитию, а любое жизненное событие, позитивное или негативное, обогащает полезным опытом. Человек с высоким уровнем развития этого компонента считает стремление к повседневному комфорту и безопасности скучным, обедняющим жизнь, а действия вопреки трудностям, и в отсутствие гарантированного успеха, весьма полезными. Низкие показатели этого компонента свидетельствуют о ригидности мышления, отсутствии умения пользоваться полученным опытом.

Результаты современных исследований дают возможность сделать вывод о том, что компоненты жизнестойкости не являются врожденными качествами. Оптимальными периодами формирования и развития жизнестойкости являются ранние периоды онтогенеза – период детства и подростковый период, а решающим фактором ее формирования являются отношения между родителями и детьми [2].

Жизнестойкость личности напрямую связана с ее смысложизненными ориентациями, которые включают такие структурные элементы: жизненные цели, результативность жизни, процесс жизни, локус контроля «Я», локус контроля жизни. Уровень развития указанных элементов можно определить с помощью методики «Смысложизненные ориентации личности» Д. Леонтьева [5]. Она позволяет оценить «источник» смысла жизни, который может быть найден человеком либо в будущем – то есть ориентация на цели, либо в настоящем – удовлетворенность процессом жизни или прошлым.

Важно отметить, что Б.Братусь выделяет несколько уровней смысловой сферы, которые характеризуются отношением личности к другому человеку и обществу в целом [3]:

- прагматический уровень зависит от предметной логики в достижении целей личностью;

- эгоцентрический уровень характеризуется ориентацией личности на собственную выгоду в определенной ситуации;

- группоцентрический уровень зависит от характеристик малой референтной группы, которая влияет на формирование смыслового отношения личности к действительности;

- гуманистический уровень, характеризуется развитием взглядов личности на общечеловеческие ценности и мораль;

- духовный уровень отражает субъективное отношение человека к духовным ценностям, религии и вере.

Каждый структурный элемент смысложизненных ориентаций, его особенности и уровень развития, является своеобразным и уникальным для личности. Жизнестойкость личности можно развивать путем целенаправленного воздействия на каждый структурный элемент смысложизненных ориентаций как локально так и комплексно. Указанные структурные элементы смысложизненных ориентаций коррелируют со структурными компонентами жизнестойкости личности. Так, использование методики «Смысложизненные ориентации личности» позволяет установить, что показатели таких шкал как процесс жизни и результативность связаны с первым компонентом жизнестойкости – вовлеченностью. Содержание этих шкал демонстрирует отношение личности к собственной деятельности, эмоциональную насыщенность и удовлетворенность/неудовлетворенность тем, что человек имеет на данный момент, сосредоточенность его на прошлом или будущем. Компонент жизнестойкости – вовлеченность – также отражает позицию личности по отношению к своей деятельности, ее активности.

Шкала локуса контроля «Я» коррелирует со вторым компонентом жизнестойкости – контролем. Высокие баллы по указанной шкале свидетельствуют о том, что личность считает себя сильной и имеет возможности и свободу выбора в зависимости от выбранных целей и имеющихся смыслов жизни. Соответственно, низкие показатели демонстрируют отсутствие у человека убеждений относительно возможностей контроля собственной жизнью и формирование ощущения собственной беспомощности.

Третий компонент структуры жизнестойкости – принятия риска – связан с показателями шкалы локуса контроля жизни. Высокие баллы по шкале демонстрируют наличие убеждений личности по выбору поступков и их последствий, прогнозирования и коррекции их содержания.

Выводы. Таким образом, уровень развития смысловой сферы личности, показатели смысложизненных ориентаций, сформированность их компонентов и формы проявления на различных уровнях являются основополагающим звеном в исследовании жизнестойкости личности. Жизнестойкость следует рассматривать как интегративное личностное качество, позволяющее продуктивно преодолевать стрессовые ситуации, поддерживая при этом оптимальную работоспособность и сохраняя внутренний баланс. Основными составляющими компонентами жизнестойкости является вовлеченность, которая позволяет личности получать удовольствие от выполняемой деятельности; контроль, позволяющий человеку поддерживать активную жизненную позицию и самостоятельно выбирать свой жизненный путь; принятие риска способствует успешному использованию полученного опыта. Целенаправленное развивающее воздействие на смысложизненные ориентации личности приводит к повышению адаптивных возможностей человека, развитию способности противостоять жизненным трудностям

и активизации личностного потенциала, то есть, непосредственно повышает жизнестойкость личности. Высокая жизнестойкость напрямую взаимосвязана с общей самоэффективностью, психологическим благополучием, успешной жизнедеятельностью и жизнотворчеством.

Литература:

1. Александрова, Л.А. (2004) *К концепции жизнестойкости в психологии. Сибирская психология сегодня: сб. научн. трудов, Кемерово: Кузбассвузиздат, 2, 82-90.*
2. Богомаз, С.А. (2009) *Жизнестойкость человека как личностный ресурс совладания со стрессами и достижения высокого уровня здоровья. «Здоровье нации — основа процветания России»: материалы научно-практических мероприятий V Всероссийского форума (г. Москва), 4, 18-20.*
3. Братусь, Б.С. (1981) *К изучению смысловой сферы личности. Вестник Московского университета, 2, 46-56.*
4. Долженко, Я.А. (2011) *Некоторые аспекты изучения проблемы жизнестойкости. Актуальные вопросы современной педагогики: материалы международной научной конференции (г. Уфа), 15–18.*
5. Леонтьев, Д.А. (2000) *Тест смысло-жизненных ориентации (СЖО). М, Смысл, 18 с.*
6. Леонтьев, Д.А., Е.И. Рассказова (2006) *Тест жизнестойкости. М., Смысл, 63 с.*
7. Наливайко, Т.В. (2006) *К вопросу осмысления концепции жизнестойкости С. Мадди. Вестник интегративной психологии: журнал для психологов, Ярославль, 4, 211–216.*
8. Франкл, В. (1990) *Человек в поисках смысла. М, Прогресс.*

References:

1. Aleksandrova, L.A. (2004) *K kontseptsii zhiznestoykosti v psihologii. Sibirskaya psihologiya segodnya: sb. nauchn. trudov, Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2, 82-90. [in Russian].*
2. Bogomaz, S.A. (2009) *Zhiznestoykost cheloveka kak lichnostnyiy resurs sovladaniya so stressami i dostizheniya vyisokogo urovnya zdorovya. «Zdorove natsii – osnova protsvetaniya Rossii»: materialyi nauchno-prakticheskikh meropriyatiy V Vserossiyskogo foruma (g. Moskva), 4, 18-20. [in Russian].*
3. Bratus, B.S. (1981) *K izucheniyu smyislovoy sferyi lichnosti. Vestnik Moskovskogo universiteta, no. 2, 46-56. [in Russian].*
4. Dolzhenko, Ya.A. (2011) *Nekotoryie aspektyi izucheniya problemyi zhiznestoykosti. Aktualnyie voprosyi sovremennoy pedagogiki: materialyi mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii (g. Ufa), 15–18. [in Russian].*
5. Leontev, D.A. (2000) *Test smyislozhiznennyih orientatsii (SZhO). M, Smyisl, 18. [in Russian].*
6. Leontev, D.A., E.I. Rasskazova (2006) *Test zhiznestoykosti. M., Smyisl, 63. [in Russian].*
7. Nalivayko, T.V. (2006) *K voprosu osmyisleniya kontseptsii zhiznestoykosti S. Maddi. Vestnik integrativnoy psihologii: zhurnal dlya psihologov, Yaroslavl, 4, 211–216. [in Russian].*
8. Frankl, V. (1990) *Chelovek v poiskah smyisla. M, Progress. [in Russian].*

УДК 159.964.3

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАТАТИМНО-ИМАГИНАТИВНОЙ ПСИХОТЕРАПИИ (СИМВОЛДРАМЫ) ПРИ ЛЕЧЕНИИ ИНСОМНИИ

Волкова М. В.

Одесский институт межрегиональной Академии управления персоналом
Украина, Одесса

Представлены результаты теоретического анализа эффективности психотерапевтической работы с психосоматическими расстройствами пациентов среднего и старшего возрастов. Изучен метод Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы), как один из наиболее эффективных в работе с психосоматическими расстройствами. Осуществлено практическое применение метода Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы) в работе с пациентами, имеющими инсомнические расстройства неорганического характера. Зафиксирована положительная динамика в процессе индивидуальной психотерапевтической работы, результатом которой является частичное или полное избавление от признаков инсомнии у пациентов контрольной группы.

Ключевые слова: Символдрама, Кататимно - имагинативная психотерапия, психосоматика, инсомния, бессоница, лечение.

Волкова М. В. Використання Кататимно-імаґінативної психотерапії (символдрами) для лікування інсомнії / Одеський інституту міжрегіональної Академії управління персоналом Україна, Одеса

Представлені результати теоретичного аналізу ефективності психотерапевтичної роботи з психосоматичними розладами пацієнтів середнього та старшого віку. Вивчено метод Кататимно-

імагінативної психотерапії (символдрами), як один з найбільш ефективних у роботі з психосоматичними розладами. Здійснено практичне застосування методу К

Кататимно-імагінативної психотерапії (символдрами) в роботі з пацієнтами, що мають інсомнічні розлади неорганічного характеру. Зафіксована позитивна динаміка в процесі індивідуальної психотерапевтичної роботи, результатом якої є часткове або повне позбавлення від ознак інсомнії у пацієнтів контрольної групи.

Ключові слова: Символдрама, Кататимно - імагінативна психотерапія, психосоматика, інсомнія, безсоння, лікування

Volkova M. Application of Katathym-imaginative psychotherapy (symboldrama) in the treatment of insomnia / Odessa Institute of Interregional Academy of Personnel Management Ukraine, Odessa

The results of a theoretical analysis of the effectiveness of psychotherapeutic work with psychosomatic disorders with patients of middle and older age are presented. The method of Katathym-imaginative psychotherapy (symboldrama) as one of the most effective in working with psychosomatic disorders has been studied. Practical application of the Katathym-imaginative psychotherapy (symboldrama) method in work with patients with insomnia disorders of inorganic nature has been implemented. A positive trend was recorded in the process of individual psychotherapeutic work, the result of which is the partial or complete elimination of signs of insomnia in patients of the control group.

Key words: Symboldrama, Catatimn - imaginative psychotherapy, psychosomatics, insomnia, treatment.

Введение. Психосоматические реакции организма человека - одна из самых сложных и трудноразрешимых проблем современной медицины, требующая консолидации знаний как физиологии так и

психологии. Связь психоэмоционального состояния человека и его состояния здоровья были замечены давно. Платон писал, что «величайшей ошибкой в лечении болезней является то, что есть врачи для тела и врачи для души, но одно неотделимо от другого... Там, где целое чувствует себя плохо, часть его не может быть здоровой» [1].

Эпидемиологическое исследование ВОЗ, проведенное в 2012 году в 15 странах мира, показало, что до 27% людей, обратившихся за медицинскими услугами в целом, имеются те или иные нарушения инсомнического характера [7]. Известная всем «бессоница» в значительной степени оказывает влияние на качество жизни страдающего ею человека. Привычное использование фармакологических препаратов, таких как снотворные или седативные средства, не всегда способны решить проблему. Зачастую, данные средства, имеют разовый эффект и не избавляют страдающего от инсомнии надолго, вынуждая последнего искать альтернативные способы лечения. Исключение органической природы бессоница, в частности, нарушений мозга и нервной системы в целом, указывают на необходимость обращения за качественной психологической или психотерапевтической помощью [2].

Целью данной работы является теоретический анализ психотерапевтических методов и подходов в лечении психосоматических расстройств личности и применение на практике Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы) как наиболее современной из них.

Высокая актуальность поиска эффективных способов лечения психосоматических расстройств в целом и инсомнии в частности определила тему представленной работы. Исследование эффективности Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы) в работе с пациентами, имеющими инсомнию в анамнезе, позволит в дальнейшем

сформировать более чёткую стратегию в работе с данной психосоматической реакцией организма.

Методы исследования. Теоретические: анализ научной литературы по проблеме исследования. Эмпирическое исследование осуществлялось путём наблюдения и сравнения. Для оценки качества сна были выбраны два опросника: Питтсбургский опросник на определение индекса качества сна (PSQI) и Шкала оценки качества сна (SLEEP QUALITY SCALE)

Результаты исследования. Изучением причин возникновения психоматических реакций и способов их решения в разные периоды времени занимались учёные разных стран мира, как например, немецкий психиатр Карл Якоби (1775-1858), благодаря которому в 1822 было введено понятие «соматопсихический»; немецкий терапевт Густав Бергман (1878-1955), разработавший учение о функциональной патологии; немецкий философ Фридрих Ницше (1844-1900); французский психиатр Жан Шарко (1825-1893), учитель Зигмунда Фрейда (1856-1939); основоположник учения о неврастении (1869) американский невропатолог Джордж Бирд (1839-1883); американский терапевт Да Коста (1833-1900); американский психоаналитик Франц Александер (1891-1964), которого считают одним из основоположников современной психосоматической медицины; немецкий врач Александр Мичерлих (1908-1982), открывший в 1949 году в Гейдельбурге психосоматическую клинику; австрийский врач и психоаналитик, профессор по психосоматической медицине Вашингтонского университета Феликс Дойч (1884-1964); основоположник теории «стресса» канадский патолог и эндокринолог, Лауреат Нобелевской премии Ганс Селье (1907-1982) и многие, многие другие[6].

Современная медицина Германии крайне тесно связана со сферой психологии. Так, доктор медицинских наук Вольфганг Лёш разработал

метод Имагинативной психотерапии тела (ImKP), в 2003 году основал Институт психосоматики и психотерапии в г. Потсдаме (Германия), на базе которого проходили и по сей день проходят лечение пациенты с различными формами и стадиями онкологии. Опыт данного учреждения доказывает эффективность применяемых методик и актуализирует более детальное изучение инструментов, лежащих в основе данной психотерапии. А именно: Кататимно-имагинативная психотерапии (H. Leuner), методика аутогенной психотерапии (W. Luthe), высшая ступень аутотренинга (I.H. Schultz, K. Thomas), психоаналитический психосоматический подход (G. Groddeck), медицинская психотерапия (D. Müller-Hegemann), методика функционального расслабления (M. Fuchs), субъективная анатомия (Johnen, T. V. Uexküll), метод визуализации (O.C. Simonton, Achterberg) [6].

Кататимно-имагинативная психотерапия (Символдрама), созданная доктором медицинским наук, профессором Ханскарлом Лейнером в середине прошлого века оказалось клинически высоко эффективной при краткосрочном лечении неврозов, психосоматических заболеваний, а также при психотерапии нарушений, связанных с невротическим развитием личности [5].

В основе метода лежит свободное фантазирование с закрытыми глазами в расслабленном состоянии на заданную тему. Лейнер доказал корреляцию, между представляемой пациентом символикой и его дефицитами и внутренними конфликтами, которые и лежат в основе личностных проблематик различного характера [4].

В соответствии со своей концепцией метод Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы) близок к глубинной психологии и признает бессознательную психодинамику (символику сновидений, инстинктивные импульсы Оно, защитные образования "Я", инстанции Сверх-Я, регрессивные процессы)[6].

С феноменологической позиции можно выявить связь Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы) с игровой терапией ребёнка, психодрамой по Морено. В технике ведения Кататимно-имагинативная психотерапия (символдрама) близка элементам ведения психотерапевтических бесед по К. Роджерсу и частично поведенческой терапии по Й. Вольпе [6].

В практическом плане концепция Кататимно-имагинативной психотерапии (символдрамы) была применена в индивидуальной работе с контрольной группой, которая состояла из 12 пациентов в возрасте от 25 до 38 лет. Все пациенты — женщины, не имеющие в своём анамнезе проблем, органического характера, способных повлиять на качество и продолжительность сна.

Каждая из пациенток прошла короткосрочный курс индивидуальной психотерапии в размере 25-35 сессий. Частота встреч — 1 раз в неделю, продолжительность сеанса — 50 минут. В рамках работы был собран анамнез, поставлен диагноз по МКБ-10 группы F51.0 (Бессоница неорганической этиологии).

Стратегия работы свелась к последовательному применению стандартных мотивов Символдрамы, таких как тест-мотив «Цветок», мотивы «Луг», «Ручей», «Гора», «Опушка леса», «Строительство дома», «Старинная мастерская по изготовлению сосудов», «Место покоя и защищенности». С дальнейшим обсуждением. В основе стратегии ведения психотерапевтического процесса лежало удовлетворение архаических потребностей, укрепление Я, снижение общего уровня тревожности, повышение самооценки.

На каждой 8-10 встрече пациентом предлагалось оценить качество сна, путём заполнения двух предложенных опросников, а так же субъективно наблюдать свои ежедневные состояния при отходе ко сну,

фиксировать динамику изменений, обсуждаемую в начале каждой сессии.

Так, было замечено, что у 10 из 12 пациенток в конце первой трети всего курса терапии качество сна улучшилось на 48%. У 91% пациенток к концу психотерапии проявления инсомнии сошли на нет и не наблюдались в течение двух месяцев до окончания психотерапии.

Выводы. Опыт последний десятилетий показывает эффективность применения различных инструментов психотерапии в лечении психосматики разного уровня сложности и характера проявления. Кататимно - имагинативная психотерапия (символдрама) может быть успешно применена в лечении инсомнии. Полученные данные могут быть положены в дальнейшие, более масштабные и пролонгированные исследования с целью фиксации длительности рецессии.

Литература:

- 1. Клепиков Н.Н. (1998). Психотерапия по методу символдрамы в социальной реабилитации онкологических больных / Н.Н. Клепиков, Я.Л. Обухов, Программа и тезисы Первой Российской конференции «Народная медицина в онкологии» (20-24 июня 1998 г.). Переславль-Залесский, 23с.*
- 2. Ковров Г.В. (2005) Стресс и сон у человека. М., Нейромедиа, 96 с.*
- 3. Купер Дж. (1995), Энциклопедия символов. М., Золотой Век.*
- 4. Лейнер Х. (1996), Кататимное переживание образов. М., Эйдос.*
- 5. Макаров В.В. (1999). Состояние и перспективы современной психотерапии / В.В. Макаров, Я.Л. Обухов // Материалы II Всемирного Конгресса по психотерапии, Независимый психиатрический журнал. №3. - Москва, 26-33.*

6. Обухов Я.Л. (2004). Знакомьтесь: символдрама. Введение и ознакомление с одним из методов краткосрочной психодинамической психотерапии, Я.Л. Обухов, Е.И. Терещук, Психотерапия и клиническая психология. М., № 1 (8)., 18-20.

7. Якупов Э.З. (2014) Нарушения сна как междисциплинарная проблема, Э.З Якупов, международной мед. 2014; 4 (9), 75–78.

8. Alexander F. (1950), *Psychosomatische Medizin*. 2 Aufl. - Berlin, New York: de Gruyter.

9. Schur M. (1955) *Comments on the metapsychology of somatization*, *Psychoanal. Stud. Child.*, 119 - 164.

References:

1. Klepikov N.N. (1998). *Psihoterapiya po metodu simvoldramy v sotsialnoy reabilitatsii onkologicheskikh bolnyih*, N.N. Klepikov, Ya.L. Obuhov, *Programma i tezisy Pervoy Rossiyskoy konferentsii «Narodnaya meditsina v onkologii» (20-24 iyunya 1998 g.)*. Pereslavl-Zalesskiy, 23s.

2. Kovrov G.V. (2005) *Stress i son u cheloveka*. M., Neyromedia, 96 s.

3. Kuper Dzh. (1995) *Entsiklopediya simvolov*. M., Zolotoy Vek.

4. LYoynier X. (1996) *Katatimnoe perezhivanie obrazov*. M, Eydos.

5. Makarov V.V. (1999). *Sostoyanie i perspektivy sovremennoy psihoterapii*, V.V. Makarov, Ya.L. Obuhov, *Materialy II Vsemirnogo Kongressa po psihoterapii*, *Nezavisimyy psihiatricheskyy zhurnal*. № 3. - Moskva, 26-33.

6. Obuhov Ya.L. (2004). *Znakomtes: simvoldrama. Vvedenie i oznakomlenie s odnim iz metodov kratkosrochnoy psihodinamicheskoy psihoterapii*, Ya.L. Obuhov, E.I. Tereschuk // *Psihoterapiya i klinicheskaya psihologiya*. M., 2004. - № 1 (8). -S. 18-20.

7. Yakupov E.Z. (2014) *Narusheniya sna kak mezhdistsiplinarnaya problema.*, E.Z Yakupov, *mezhdunarodnoy med*. 2014; 4 (9): 75–78.

8. Alexander F. *Psychosomatische Medizin*. 2 Aufl. - Berlin, New York: de Gruyter, 1950.

9. Schur M. Comments on the metapsychology of somatization, *Psychoanal. Stud. Child.*, 1955. S. 119 - 164.

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

УДК 746.1, 746.3, 745.523

МИСТЕЦЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ТКАЦТВА І ХУДОЖНЬОЇ ВИШИВКИ ЗАКАРПАТТЯ

Бедь Н. М.

Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків

Актуальність статті полягає в тому, що назріла потреба більш широко простежити історію вишивки, досконало її дослідивши, можна багато чого дізнатись про історію, традиції та вірування, розкрити невідомі глибини наших предків. Практичне значення статті полягає в тому, що дослідження історії створення вишиванок поєднує в собі естетичну насолоду, цілеспрямовану зайнятість вільного часу, одержання відповідних знань. Матеріали статті можуть мати практичне значення для учнів, учителів — словесників, студентів. Вони можуть бути використані на уроках літератури, факультативних курсах, у гуртковій та позакласній роботі.

Новизна роботи полягає в тому, що дана робота сприяє вихованню в дітей патріотичних почуттів, любові до рідного краю, його традицій та надбань мистецтва.

Ключові слова: історія вишивки, вишивка, ткацтво, домотканий одяг, символіка вишивки.

Бедь Н. М. Художественное значение ткацтва и художественной вышивки Закарпатья/ Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина, Харьков

Актуальность статьи заключается в том, что назревшая потребность более широко доследить историю вышивки, в совершенстве ее исследовав, можна много чего узнать об истории, традициях и верованиях, раскрыть неизвестные глубины наших предков. Практическое значение статьи заключается в том, что исследование истории создания вышиванок считает в себе эстетическое наслаждение, целеустремленную занятость свободного времени, получения соответствующих знаний. Материалы статьи могут иметь практическое значение для учеников, учителей, студентов. Они могут быть использованные на уроках литературы, факультативных курсах,внеклассных работах.

Ключевые слова: история вышивки, вышивка , ткацтво, домотканая одежда, символика вышивки.

N. Bed, Artistic value of Zakarpatie weaving and artistic embroidery / Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv

The urgency of the article lies in the fact that there is an urgent need to more broadly trace the history of embroidery, thoroughly exploring it, you can learn a lot about history, traditions and beliefs, revealing the unknown depths of our ancestors. The practical significance of the article lies in the fact that the study of the history of creating embroidery combines aesthetic pleasure, purposeful occupation of free time, the acquisition of relevant knowledge. The material of the article may be of practical value for students, teachers, verbal speakers, students. They can be used at the lessons of literature, elective courses, in group and extracurricular work.

The novelty of the work is that this work promotes the education of children in patriotic feelings, love for their native land, its traditions and achievements of art.

Key words: embroidery history, embroidery, weaving, housewarming clothes, symbolism of embroidery.

Вступ. У продовж двадцяти століть Закарпаття входило до складу різних держав центральної Європи: Угорщини, Австро-Угорщини, Чехословаччини.

Століттями живучи під владою чужих імперій і князівств, люди з одного боку «консервували» свою ідентичність у мові, одязі, побуті, звичаях, а з другого — переймали краще у тих, хто жив поряд, переробляли його до свого смаку, кліматичних умов, створюючи нові зразки, урізноманітнюючи складене віками на основі своїх традицій.

Українська народна вишивка є одним з найбільш поширених і доступних видів народної художньої творчості. Вона удосконалювалася упродовж багатьох століть і до нас дійшла у вигляді чудових різноманітних орнаментів, швів, якими вони виконані. З глибокої старовини ручною вишивкою оформляли різноманітні вироби, необхідні людям в побуті. Популярна вишивка і сьогодні. Красиві і оригінальні сучасні вироби, оформлені українською народною вишивкою: серветки, скатертини, рушники, панно, блузи, чоловічі сорочки і інші види одягу. У сучасній українській вишивці поступово змінюються колорит і шви, якими виконані візерунки. Традиційні орнаменти збагачуються новими елементами і цікавими композиційними рішеннями. Оформляючи вироби за народними мотивами, сучасні майстри зберігають багатовікові традиції народної вишивки, використовують колірні рішення, орнаменти, техніка виконання вишивок захоплююча. Заняття вишиванням розвиває естетичний смак, прищеплює охайність, творче відношення до праці,

формує певні навички і уміння, які згодяться в практичній діяльності. Для українців вишивання було і залишається схожим на містичний ритуал.

Найпоширенішим і масовим видом декоративно-вжиткового мистецтва є вишивка, яка найбільше збереглася в традиційному народному вбранні.

Особливою красою вирізняються жіночі та чоловічі сорочки «довгані», витворені простою жінкою, яка при маленькому віконці в зимові, осінні дні в напівкурних, задимлених хатах залишила нам свій власний характер і «то ту прекрасну одіж, якої нігде інде в світі не є». Сорочка, характерною ознакою якої є білий колір (це традиція). Матеріалом для її виготовлення було конопляне та лняне полотно. Крій сорочки визначався способом сполучення пілок полотна на плечах, виходячи з ширини домотканого полотна.

Все починалося з маленьких зерняток льону і коноплі в процесі надзвичайно важкої клопіткої праці на протязі року перетворювалося в народний одяг. Від маленьких зерняток – до сорочки. Для вирощування льону і конопель відводились кращі землі. Коноплі були двох видів: які не дають насіння, плоскінь, їх вимикали раніше, в августі; і коноплі з насінням, які вимикали осінню, коли насіння дозрівало. «Жменя», або «горстка», «горсть» – найменша міра вирваних конопель чи льону, дві-п'ять жмень становили «снопок». Льон вимикали також осінню, зв'язували у мандлі (снопики), розставляли їх для висушування так, щоб стояли на полю. Коноплі також висушували на сонці – під стріхами будинків або під навісами для сіна. Висушивши, лен і коноплі обмолочували пральниками на великих підстилках (простирадлах). Після обмолоту стебло конопель упродовж 3-4 тижнів 21 день) вимочували у спеціальних мочилах з підходящою для цього водою. Льон розстеляли рядочками на землю, бажано під дощ. Відлежувався 3-4 тижні. Коноплі після вимочування мили у протічній воді і висушували, а стебла льону

зв'язували у більші снопи і теж висушували. Сушарню (три муровані стіни або стіни із дощок під навісом) робили десь під бережком, щоб вітер не дув, була близько вода – на випадок загорання, бо сушарню обігрівали невеличкою ватеркою. Там, у сушарні, терли льон і коноплі на терницях. Терниці були з одною перетиркою для тертя грубих стебел коноплі і з двома – для тертя льону й одержання волокна-прядива. Відділене від паздр'я (костриці) прядиво льону і конопель інколи змішували, щоб потім нитки не злипалися. Далі волокна вичісували на щіті (щітка з довгими гвоздями-зубами), доки в руці не буде жменя (повісмо) довгого чистого ніжного прядива, а з щіті знімали клоччя. Добра господиня за день начісувала до 60 горсток (повісем) прядива. Після цього пряли на ножній куделі тонкі нитки, а ручним веретеном – клочані (грубіші нитки, із клоччя).

Напрядені нитки сновали на мотовило навхрест по вісім пасем (одно пасмо – 30 ниток) – це один моток, основа на одну стіну полотна (стіна – сувій домотканого полотна довжиною 8-9 м). З мотовила знімався моток (8-12 пасем). Для вибілювання мітки складали у цебер (велику діжку), засипали висіяним ясеновим або яворовим попелом, заливали водою, в яку метали розжарене до червона каміння, від чого вода кипіла. Після виварювання мітки мили (виполіскували) у річці, у чистій воді, прали на спеціальному камені пральником. Висушені мітки ставили на віявки і нитки звивали у клубки. З клубків сновали. Сновальниці були двох видів: настінні – кілки на стіні, або так звані німецькі – на підлозі і в стелі закріплений стержень, навколо якого обертається рама, на яку «мотають моток». На мотовилі лічили пасма для прививання на кросна. Три нитки – «чисниця», десять чисниць – «пасмо» (30 ниток), 8-14 пасем – «моток». Далі треба було «привити кросна». Кросна в хижі газдині ставили в Пилипівку та в передвеликодний піст. Каркас кросен скріплювався двома збивачами

(бруски поперек кросен), ще круглим дерев'яним міцним стержнем, на якому кріпилися лапки. Два воротила із наскрізними чотирма дірками у головках. Зліва – головка великого воротила, справа – малого воротила. За допомогою попускача (довгої палиці) нитки основи трималися у напрузі (добре натягнутими) і у міру необхідності переводились у бік малого воротила, яке на всю довжину мало проріз, через який пропускалося полотно і натягувалося за допомогою другого попускача. До комплекту кросен входили ще ничильниці, над ними були качалята, які сприяли зіву ничильниць, та набивач (набивки), куди закладалось бердо. До кожної ничильниці була прикріплена лапка. З допомогою лапок піднімалися і опускалися ничильниці, утворюючи з ниток основи зів. Основу намотували (навивали) на велике воротило, перекладаючи нитки ціпками. Коли основу намотали, нитки розрізалися, розправлялися, ділилися на пасма. Ширина майбутнього полотна залежала від кількості пасем і ширини берда, в яке набирали нитки (від 8 до 14 пасем, або від 240 до 360 ниток). Далі йшла дуже копітка робота – нитки пропускались через ничельниці (кожна нитка окремо), потім через бердо і закладалася основа (початок) майбутнього полотна. Кількість пасем і якість ниток, використаних для основи, визначали товщину і ширину полотна: дев'ять пасем – «дев'ятка» – найтовстіше полотно; далі ідуть «десятка», «дванадцятка», з сього тонкого полотна шили сорочки. Щоб нитки у берді не волохатилися, за допомогою щітки змазували відваром із льону. Всі нитки на ширину майбутнього полотна дотягувались до малого воротила, пропускались через проріз у ньому і за допомогою попускачів робили напругу основи. Далі можна було розпочинати ткання. Із клубків за допомогою потока (спеціальний станок), який приводився у рух правою рукою, навивалися цівки (щось подібне до шпульок), у цівку вставлявся флутець (прутик, стержень), за допомогою якого цівка з ниткою закріплювалася у чонок (човник). А далі: лапкою і ничильницями

робиться зів у основі, човником протягається поперечна нитка, бердом притискається-прибивається... Використовували в народному ткацтві і фабрична бавовняна пряжа (памут), значно тонша і м'якіша від пряжі, виготовленої в домашніх умовах. З неї ткали святкові вироби полотна, або поєднували з конопляною пряжею. Виткане полотно було трьох видів: тонке з прядива, тонке грубіше з клочча, грубе з найгіршого клоччя. Полотно вибілювали на снігу під весну, якщо не було снігу – поливали водою. З готового тонкого полотна шили сорочки, натільну білизну, фартухи для жінок. Верхні штани (бачмаги) шили з грубішого полотна. З третього сорту полотна виготовляли мішки, плахти. Із зерна льону і конопель у олійницях виготовляли олію. Відходами – макухою – випоювання телят. Відбірне зерно залишалось на насіння.

Гірські райони Закарпаття можна назвати заповідником традиційної української культури, ще донедавна тут спостерігалось багато архаїчних рис у побуті і безпосередньо в одязі та його оздобленні. Народна вишивка українців Закарпаття дивує своєю різноманітністю та самобутністю. Панування натурального господарства, використання природних матеріалів, замкнутість, незначний мистецький обмін, важко доступність гірський поселень, використання традиційних орнаментальних мотивів вдосконалених працею поколінь було типовим для культури краю майже до кінця XIX ст. Мистецькі витвори вишивки не виходили за рамки чіткої територіально- визначеної стилістики, що дало можливість їй набути певних локальних ознак.

Проте розвиток промисловості, стандартизація, тиражування призвели до уніфікації вбрання. Так, застосування промислової пряжі та барвників змінили колористичну гаму на яскравішу.

У кінці XX ст. процес занепаду традиційної культури наблизився до критичної межі. Масове поширення стандартних форм культури, науково технічний прогрес, а також процеси міжетнічної інтеграції згладжують

етнографічні особливості окремих локальних осередків вишивання. Це призводить до уніфікації, втрат самобутності, стирання індивідуальних рис вишивальниць.

Розглядаючи питання типологізації народної одягової вишивки також слід враховувати складні історичні умови, що склались на Закарпатті, яке в продовж багатьох століть входило до складу різних держав, що мало вплив на формування адміністративно-територіального районування і формування певних локальних відмінностей народної вишивки. Перебуваючи в складі різних держав, українці Закарпаття зберегли свою етнічну культуру хоча і не уникли деяких взаємовпливів з культурами словаків, угорців, румунів, безперечно це відобразилося на народній вишивці Закарпаття. Також при класифікації народної вишивки слід враховувати певну мозаїчність етнографічних груп Закарпаття. Тут проживають такі етнографічні групи українців як гуцули, бойки, лемки та долиняни. Всі вони дуже тісно пов'язані з етнічною територією та географічним середовищем через господарську діяльність. Форми цих зв'язків зберігаються і передаються з покоління в покоління через традиційну культуру і побут.

Одягова вишивка безпосередньо підпорядкована народному одягу його художній організації, композиції, пластично-образному вирішенню строю, що залежить від типу строю його крою, силуету. Це позначається на композиції вишивок їх розміщенні і виді. Приміром завжди для оздоблення манжетів, обшивки, подолу сорочок використовували стрічкові або фризіві типи композиції візерунку. Тоді як широке поле рукавів і зібрані горловини жіночих сорочок могли бути оздоблені іншим своєрідним способом komponування.

Стилізація, ритмічність, повторюваність є основними ознаками орнаменту. Основною одиницею чи модулем орнаменту є орнаментальний мотив, який може становити одну цілість чи складатись

з окремих елементів, наприклад мотив вазона. Орнаментальні мотиви вибудовуються у візерунок за різними композиційними принципами. Оскільки через легку трансформацію одного мотиву чи знаку в інший, взаємодію зображення й тла, що генерує нові зображення, постійним їх переосмисленням, у принципі не піддається чіткій одній універсальній класифікації орнаментальних мотивів. Розробка власної термінологічно-класифікаційної системи орнаментальних знаків, символів, мотивів завжди зумовлена завданням конкретного дослідження, його методики та термінології. Подальшу класифікацію орнаментальних мотивів народної одягової вишивки українців Закарпаття проводимо за принципом класифікації орнаментальних мотивів, що розроблено Михайлом Селівачовим, який групує візерунки за обрисами та назвами мотивів.

Першу групу мотивів вишивок становлять фітоморфні, які виникли за асоціацією з рослинами, деревами, травами до них віднесемо: квіти, цвітки, рожа, косичка, барвінок, гвоздики, туліпани, вінок, вазони, гілка, листки, виноград, дубові листя, конюшини, трилисники, сононок, ягідки.

Наступною групою орнаментальних мотивів є скевоморфні, тобто такі, що названі за асоціацією з рукотворними предметами. До них відносимо мотиви: граблі, гребінчики, вітряки, драбинки, дзвоники, віконця, решітка, ключі, ключки, люльки, медівники, колоски.

Іншим типом орнаментальних мотивів є зооморфні. Їм властиве відображення не цілого зображення а лише найхарактерніших його ознак і тільки назва дозволяє побачити в схематичному зображенні живу істоту. До таких мотивів відносимо: курячі лапки, бджілки, метелики, мутлі, муха, павучки, вужі, гадючки, жабки, раки, риба, заячі вуха, заячі зуби, баранячі ріжки, ріжки. Виняток можуть скласти хіба орнітоморфні мотиви, зображення птахів. Мотиви названі за асоціацією до небесних світил називаються космоморфними до таких належать зірки, звізди, сонце,

місяць, чумацький шлях. У вишивці використовується рід орнаментальних мотивів, що названі за асоціацією з міфологічно-фольклорними персонажами, це група абстрагованих поетичних образів. До них відносимо: вічка, зуби, крапки, клинці, кола, кружальця, кривульки, нумери, безкінечники, хрести.

Так Сергій Маковський припускає, що всі орнаментальні мотиви закарпатської вишивки є переформулюванням мотиву ромба весілля... Тієї ж думки Всеволод Саханев він вважає, що різноманітність орнаментальних мотивів вишивок Закарпаття видається тільки на перший погляд. Взагалі вишивки Закарпаття складаються з одних і тих же орнаментальних мотивів, і є просто однорідними, спільними. Спільні у своїй основі орнаментальні мотиви в залежності від округи по-різному компонуються (комбінуються) і неоднаково розвинулись та виконуються різними техніками .

Протилежної думки, щодо основного формоутворюючого мотиву вишивок Флоріан Шпала, який стверджує, що з усіх орнаментальних мотивів Закарпаття найпоширеніша ламана лінія, названа „кривулькою”. Це є вишиті поряд трикутники. Інший поширений мотив – чотирикутник і паралелограм, ширший або вузчий. Це власне дві кривульки, тобто трикутники з'єднані на кінцях. Старі візерунки виключно геометричної форми. Орнаментальні мотиви мають свої народні назви і люди їх використовують для їх позначення.

Символіка вишитого рушника

Український рушник супроводжував селянина протягом усього життя: і в радості, і в горі. Рушник завжди був символом гостинності – на ньому підносили дорогим гостям хліб-сіль. Під час будівництва хати рушниками підіймали сволки, потім ці рушники дарували майстрам. На них приймали новонароджених, з рушниками проводжали людину в останню путь.

Види рушників

У давнину рушник, вишитий відповідними візерунками-символами, був неодмінним атрибутом багатьох обрядів: з рушником приходили до породіллі вшанувати появу нової людини, зустрічали і проводжали дорогих гостей, справляли шлюбні обряди, проводжали в останню путь, прикрашали образи та накривали святий хліб на столі. Крім обрядового значення, рушники мали і чисто практичне застосування. Відповідно до функцій, які вони виконували, рушники мали свої назви. Наприклад, для витирання обличчя і рук — утирач, посуду і стола — стирок, для прикрашення образів (а потім фотокарток, портретів) — покутник, для шлюбних церемоній — весільний, для похорону — поховальний, для пов'язування сватів — плечовий тощо. По тому, скільки і які були рушники, створювалася думка про жінку, її дочок. Ніщо так предметно й наочно не характеризувало жіночу вправність, майстерність і працьовитість, як ці вимережані руками витвори. І старші жінки, і молоді часто досвіткували: пряли, вишивали. І саме на досвітках переймали від старших і майстерність, і знання.

Рушники були своєрідною освятою початку справи чи її закінчення, так, при зведенні хати рушниками застелялись підвалини, хлібом-сіллю на рушнику освячувався початок жнив, на рушниках опускалась домовина з небіжчиком, рушниками скріплювали купівлю-продаж тощо. Відповідно до призначення рушники розрізнялись за технікою виготовлення та вишивання.

Для вишивок Закарпаття характерний мотив «кривуля» у різних техніках виконання. Переважає техніка «заволікання» і вишивання хрестиком, часто використовується вирізування і гаптування. Кольорова гама вишивок широка: червоне поєднується з чорним, при цьому виділяється один із кольорів; поширені як білі, так і багатоколірні орнаменти.

Символіка в українській народній вишивці протягом багатьох віків безпосередній конкретний зміст символів на вишивках втрачався, але традиції використання їх не зникли. За мотивами орнаменти вишивок поділяються на три групи: геометричні, рослинні, зооморфні (тваринні) й відображають елементи символіки стародавніх вірувань, культів

Геометричні орнаменти, наприклад, притаманні всім видам народного мистецтва і всій слов'янській міфології. Різноманітні кружальця, трикутники, ромби, кривульки, лінії, хрести символічно відображали уявлення наших предків про світобудову, тож їхнє значення відповідне. На основі стародавніх космологічних символів у народі створена своя система назв. Це «баранячі роги», «кучері», «гребінчики», «кривульки», «сосонка», «перерва» тощо. Знаки, які використовують у геометричних орнаментах такі:

Хвиляста лінія — знак Води. Дощ зображують вертикальними лініями, річки, підземні води — горизонтальними.

Громовник (шестикінцевий хрест у колі або шестигранник) — знак Грому (і Перуна). Використовували як оберіг від блискавки; також є військовим оберегом.

Квадрат (або ромб), поділений хрестом на чотири частини — зоране поле. Якщо всередині є крапки — засіяне поле. Це — знаки Землі і родючості.

Колокрес (хрест у колі) — знак Сонця. Перешкоджає та відводить зло, знак закритості.

Спіраль — символ мудрості. Якщо колірна гамма синьо-фіолетова - потаємних знань. Найпотужніший знак для охорони від усіх темних сутностей тіньового світу — якщо колір червоний, білий або ж чорний.

Трикутник — символ людини, особливо якщо супроводжується невеликими крапочками або колами з боку вершини. Символ людського спілкування.

Рослинний орнамент має в основі лежить культ поклоніння природі, рослині. Зокрема можна виділити Дерево Життя, Світове Дерево, Дерево Роду, Древо, Квітка, Вазон — все це наукові та народні назви центрального символу в українській вишивці, особливо рушниках. Древо символізує собою загалом Космос з усіма його проявами. Сягаючи своїм коренем неосяжних глибин витоків, воно розвивається в могутній прямий стовбур (вісь Всесвіту) з кроною, спрямованою вгору. Дерево являє собою безсмертя, нескінченість Життя, його розмаїття. Воно стоїть понад часом (об'єднуючи минуле, сучасне і майбутнє) та простором (будучи центром Світу, включаючи всі плани Буття). Умовно Древо можна поділити на три частини — коріння, стовбур і крону, які співвідносяться з трьома світами: долинним (підземним), земним та горішнім (небо). В той же час на цьому образі відображено дуальність, полярність Світу — поєднання Духа і Матерії. Матерія являє собою коріння, стовбур, гілки (статична форма), як скелет дерева взимку. А Дух — це молоді гілки з листям, квіти, плоди, бруньки (динамічна субстанція), — дерево весною та влітку.

Традиційно Дерево Життя зображують квітучим. Квіти символізують людські життя сьогодення, бруньки — зародки майбутніх поколінь, а плоди — людські діяння, різноманітні у своїй значимості для цивілізації. Дуже часто обабіч Древа зображують багато дрібних елементів різного розміру та форми. Вони демонструють собою загальну життєву силу — ефір, який наповнює собою простір. Древо завжди має яскраво виражену центральну верхню квітку. Вона символізує собою Вогонь Життя, який палає постійно, не згасає, повний енергії. Цей Вогонь оберігається двома світосаяними духами — ангелами (у християнській традиції), або пташками (в народній інтерпретації). Такими ангелами-хранителями виступають також і предки, котрі відійшли з цього Світу, але їхні душі пильно стежать, аби ніщо не зашкодило Родовому Древу.

Найчастіше Дерево вишивають таким, що проростає із «вазона», горщика. Це символічне зображення Дерева Роду, що виросло з гілочки, відламаної від Світового Дерева Життя. Горщик семантично означає першопредка, культуру. Ще в далекі дохристиянські часи Дерево було символом Роду — прабатька всіх богів. Роду часто подають у супроводі Рожаниць — богинь, котрі відповідають за будь-яке народження. Отак стародавня назва бога і його символ перейшли на означення багатьох поколінь, що походять від одного предка.

Дерево ніколи не копіює якусь конкретну рослину, її листя, квіти, чи плоди. Завжди це збірний, узагальнений образ, у якому все символічно. Багато мотивів та орнаментів подають схематично маленькі дерева, котрі чергуються за кольором, часом конфігурацією, розміром. Це відгомін давнього культу рослин, дерев, який був як і у наших предків, так і в кельтів, друїдів. Проте, окремі рослини все ж таки впізнаються, і навіть спеціально так вишиваються, що кожному зрозуміло. До таких рослин, що дуже часто супроводжують рушникові композиції, належать виноград, дуб, лілея та інші. До слова сказати, вони також є улюбленими в орнаментах сорочок.

Калина. У сиву давнину її пов'язували з народженням Всесвіту, вогненної трійці Сонця, Місяця і Зорі. Тому і назву свою має від давньої назви Сонця — Кола. А оскільки ягоди калини червоні, той стали вони символом крові та невмирущого роду. Ось через це весільні рушники, дівочі і навіть парубочі сорочки тяжкі тими могутніми гронами.

Дуб і калина — мотиви, що найчастіше зустрічаються на парубочих сорочках і поєднують у собі символи сили і краси, але сили незвичайної, краси невмирущої. Дуб — священне дерево, що уособлювало Перуна, бога сонячної чоловічої енергії, розвитку, життя. Про калину ми вже говорили як про дерево роду. Отже, хлопці й молоді чоловіки мали на собі чудовий оберіг життєдайної сили свого роду.

Виноград. Символіка винограду розкриває нам радість і красу створення сім'ї. Сад-виноград — це життєва нива, на якій чоловік є сіячем, а жінка має обов'язок ростити і плекати дерево їхнього роду. Мотив винограду бачимо на сорочках Київщини, Полтавщини. А на Чернігівщині виноград в'ється на родинних рушниках.

Мак. З давніх-давен на Україні святили мак і ним обсівали людей і худобу, бо вірили, — що мак має чарівну силу, яка захищає від усякого зла. А ще вірили, що поле після битви на весні вкривається маками. Ніжна трепетна квітка несе в собі незнищенну пам'ять роду. Дівчата, в сім'ї яких був загиблий, з любов'ю і сумом вишивали узор маку на сорочках, а на голови клали віночки з семи маків, присягаючи цим зберегти й продовжити свій рід.

Лілія. Таємницю життя приховує в собі і квітка лілія. В легендах квітка лілії — то символ дівочих чарів, чистоти та цноти. Вишита квітка лілії допоможе розгадати таємницю цих чарів. Якщо пильно придивитися до контурів геометричного узору, то вимальовуються силуети двох пташок — знаку любові та парування. Крім квітки, невід'ємною частиною орнаменту є листок і пуп'янок, що складають нерозривну композицію триєдності. У ній закладено народження, розвиток та безперервність життя. В орнаменті лілію неодмінно доповнює знак, що нагадує собою хрест. Він — магічний, тому й благословляє пару на утворення сім'ї. Адже хрест є прадавнім символом поєднаних сонячної батьківської та вологої материнської енергій. Іноді над квіткою вишиті краплі роси, які також означають запліднення. Та чому ж саме лілія є жіночим символом? А тому, що вона сама є суттю вологої енергії. Це підтверджує й давня назва квітки — крин, — порівняймо цю назву з однокореневим словом криниця.

Ружа. Пишні ружі рясно розквітли на сорочках і рушниках багатьох областей України. Мотив ружі вважається не досить давнім, а деякі

дослідники твердять, що зображення цієї квітки було запозичене, ба навіть бездумно занесене з банальних фабричних зразків. Та чи насправді це так? Ружа — улюблена квітка українців, її дбайливо плекали під вікнами хати, адже ця квітка нагадує Сонце. Промовте слово ружа, і ви знайдете в ньому древню назву Сонця — Ра. А може воно означає вогненну кров, бо староукраїнська назва крові — руда. Узори з ружами укладалися за законами рослинного орнаменту, що означало безперервний сонячний круг.

Хміль. Узори, що нагадують листя хмелю, відносяться до молодіжної символіки. Крім центральної України, вона поширена на Поділлі та Волині. Хміль дуже подібний до символіки води та винограду, бо несе в собі значення розвитку, молодого буяння та любові. Можна сказати, що узор хмелю — це весільна символіка.

На зооморфних вишивках зображуються тотемічні й солярні тварини, а також звірі, що позначають три яруси «дерева життя». Інколи вишивальниці використовують індивідуальні мотиви, які властиві баченню візерунка певної особи.

Висновки. У ході написання статті було проведено пошукову роботу з етнографії щодо вивчення особливостей декоративно-прикладного мистецтва. Зокрема було вивчено питання різнобарв'я, технік виконання та символіки в українській традиційній вишивці на прикладі рушника. Осмислено значення рушника в житті рідного народу: потрібно берегти його як сімейний скарб, оберіг родини, роду і нації в цілому. Також ми розширили і доповнили знання про традиції використання рушника, його призначення.

Художня вишивка, як невід'ємна складова української культури, з кожним роком стає все більш привабливою та цікавою як для українців, так і за межами нашої країни. Нею захоплюються і збирачі-колекціонери, і учені-етнографи, і прогресивні круги громадськості, і широка публіка.

Необхідно наближати професійне та народне мистецтво з метою відродження народних промислів.

Адже сьогодні, як і багато років назад, не старіє давнє мистецтво тканих і вишитих сорочок, рушників, які є традиційною прикрасою народного житла. Розвішені у світлиці по стінах і над картинами, вони надають їй святковість і затишок. Орнаментований рушник - невід'ємний атрибут багатьох народних обрядів і звичаїв. Він і в наш час використовується на весіллях, при зустрічах дорогих гостей хлібом-сіллю і т. д. Прикраса рушників - невичерпна скарбниця народної фантазії. У фондах українських краєзнавчих музеїв зберігаються сотні тисяч орнаментованих рушників. Це лише невелика частинка творчої спадщини нашого народу.

Література:

1. Манайло Федір. (1936), *Изобразительное искусство на Подкарпатской Руси, Подкарпатская Русь.*, Ужгород, 144 - 146.
2. Запаско Я. П. (1959), *Деякі питання теорії орнаментального мистецтва, Народна творчість та етнографія.*, 54-60.
3. Макарчук С. А. (2004), *Етнографія України. Навчальний посібник.*, Львів, Світ.
4. Селіванов М. (2005), *Лексикон української орнаментики (іконографія номінація, стилістики, типологія)*, Київ, 399.
5. Манайло Федір. *Названа праця*
6. Маковський С. К. (1925), *Народное искусство Подкарпатской Руси.* – Прага, Пламя, 156.
7. Тиводар М. П. (1999), *Етнографічне районування українців Закарпаття (за матеріалами традиційної культури другої половиниXIX – першої половини XX ст.)*, *Carpatica- карпатика*, Ужгород, 4-64.

8. Манайло Федір. (1936), *Изобразительное искусство на Подкарпатской Руси, Подкарпатская Русь, Ужгород, 144 – 146.*

References:

1. *Manailo Fedir. (1936), Yzobrazitelnoie yskusstvo na Podkarpatskoi Rusi, Podkarpatskaia Rus., Uzhhorod, 144 - 146.*

2. *Zapasko Ya. P. (1959), Deiaki pytannia teorii ornamentalnoho mystetstva, Narodna tvorchist ta etnohrafii., 54-60.*

3. *Makarchuk S. A. (2004), Etnohrafiiia Ukrainy. Navchalnyi posibnyk., Lviv, Svit.*

4. *Selivanov M. (2005), Leksykon ukrainskoi ornamentiiky (ikonohrafiiia nominatsiia, stylistyky, typolohiia), Kyiv, 399.*

5. *Manailo Fedir. Nazvana pratsia*

6. *Makovskiy S. K. (1925), Narodnoe yskustvo Podkarpatskoi Rusy. – Praha, Plaiamia, 156.*

7. *Tyvodar M. P. (1999), Etnohrafichne raionuvannia ukraintsiv Zakarpattia (za materialamy tradytsiinoi kultury druhoi polovynyKhIKh – pershoi polovyny KhKh st.), Carpatica- karpatyka, Uzhhorod, 4-64.*

8. *Manailo Fedir. (1936), Yzobrazytelnoie yskusstvo na Podkarpatskoi Rusy, Podkarpatskaia Rus, Uzhhorod, 144 – 146.*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА ПРАВА

ГЕЙМІФІКАЦІЯ, ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ СУЧАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ	6
--	---

докторант, Насирова С. В.

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВ З ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В УКРАЇНІ	17
--	----

кандидат економічних наук, Огородник В. В.

ПРАВОВІ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	28
--	----

Копиленко П. О.

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ НАУК

АНАЛІЗ СТАНУ УМОВ ПРАЦІ ТА ЇХ КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ	37
--	----

Душанова Т. В.

ПРОГРАММНЫЙ МЕТОД РАСЧЕТА ПАРАМЕТРОВ ОПТИМИЗАЦИИ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННОЙ СЕТИ	49
---	----

Череватенко А. В.

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

МЕТОДИКА ВІДБОРУ ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ КОРДОНУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	62
--	----

кандидат педагогічних наук, доцент, Балендр А. В.

К ВОПРОСУ О ВЗАИМОСВЯЗИ КОМПОНЕТОВ ЖИЗНЕСТОЙКОСТИ И СМЫСЛОЖИЗНЕННЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ЛИЧНОСТИ	69
--	----

кандидат психологических наук, доцент, Блохина И. А.

кандидат психологических наук, Москаленко О. В.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАТАТИМНО-ИМАГИНАТИВНОЙ ПСИХОТЕРАПИИ (СИМВОЛДРАМЫ) ПРИ ЛЕЧЕНИИ ИНСОМНИИ	80
--	----

Волкова М. В.

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

МИСТЕЦЬКЕ ЗНАЧЕННЯ ТКАЦТВА І ХУДОЖНЬОЇ ВИШИВКИ ЗАКАРПАТТЯ	88
--	----

Бедь Н. М.

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 26.04.2019
Формат 60x84/16.Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com